РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

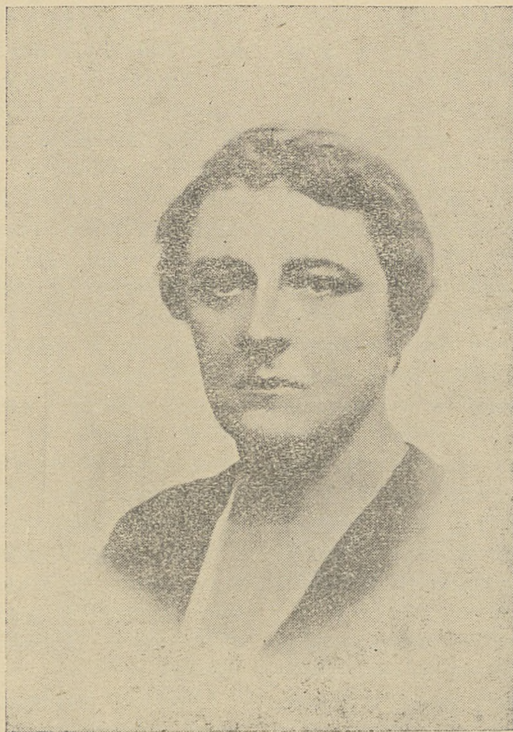
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П.К.О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ*: В ЕВРОПІ 8 ЗЛ., ПОЗА ЕВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО. ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕДПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК V. ЖОВКВА. ЛИПЕНЬ—СЕРПЕНЬ 1937 РОКУ ЧИСЛО 7-8 (55-56).

Співробітниця „Рідної Мови“

Бл. п.

ДОМІНІКА ОГІЄНКОВА,

що щиро й віддано допомагала мужеві своєму творити Визвольну Казку.

Людина обов'язку.

Світлій пам'яті Д. Д. Огієнкової.

В середу 19-го травня по довгих і неймовірно тяжких терпіннях у чужому шпиталі заснула навіки постійна співробітниця „Рідної Мови" Домініка Данилівна Огієнкова. Ціле життя своє Покійна ідейно віддала на службу своєму чоловікові, завжди любовно й щиро допомагаючи йому в цілій його науковій та громадській праці. Про цю її працю не маю права замовчувати, бо ж Вона ціле життя своє віддала на те, щоб ця праця моя була якнайбільше плодюча, — докладно про Покійну розповів я в „Нашій Культурі" кн. 5 (25), а тут подам тільки коротеньку характеристику цієї Людини Обов'язку.

Домініка Данилівна Огієнкова народилася 4-го січня 1882-го року в м. Брусилові на Київщині в родині Литвинчуків. Була моєю недалекою сусідкою, через що дитячі роки свої ми проводили разом, разом і вчилися. Мати Покійної походила з польської зукраїнізованої (православної) шляхти, Жураківських, з родини, свідомої своїх національних українських обов'язків. Родина Домініки Литвинчукової була покревнена з шляхетською родиною Григора Барвінського, приходька з Тернопільщини, людини національно дуже свідомої, а переконанням — самостійника. Головно в цих Барвінських Покійна й набралася того національного українського духа, який горів у ній ціле її життя (брат батька Покійної був оженений із Барвінською, Барвінська ж була хрищеною матір'ю Домініки).

Декільки років Покійна вчителювала й культурно працювала по селах, пізніше закінчила акушерську школу в Києві. Рвалась увесь час до вищої школи, але збіднілі батьки не могли їй цього дати. І тільки р. 1917-го вступила до новоповсталого тоді Українського Народнього Університету в Києві.

Побралися ми 11 червня 1907-го р. І тридцять літ Покійна вірно служила своїй родині та своєму мужеві, зробивши це служення своїм життєвим обов'язком. Власне Покійна виробила собі свій особливий світогляд на завдання жінки, й свято виконувала ці свої переконання. Покійна твердила, що вона мусить викохати національно сильну родину, й через це цілою душею своєю віддалася їй. Допомогу своєму чоловікові уважала за такий самий головний свій обов'язок, і ціла віддалася на цю допомогу. Т. зв. чорну роботу до кожної мові праці завжди проробляла Покійна: виписувала вказані матеріяли, сортувала їх, переписувала начисто працю, читала коректу. За 30 літ нашого подружнього життя не було в мене наукової праці, до якої не прикладала б своєї руки й Покійна. А найголовніше: ціле життя своє ревно дбала створити в хаті такі умовини, щоб вони найбільш нахиляли мене до наукової корисної праці. Раділа цілою душею своєю, коли я пізнім вечером хвалився їй, що цього дня зробив багато... І навпаки: приховано сумувала, коли наші злидні не давали їй можности створити потрібну обстанову.

Була одна ділянка, де Покійна особливо багато допомагала мені, — це рідна мова. Знала її глибоко, органічно. Органічно ж уживала в своїй мові барвистої народньої фразеології. Мала дуже гарний голос, і співала найрізніших пісень, знаючи їх сотнями. Ціле життя була Вона в мене в родині найповнішим словником живої української мови; у всіх сумнівних випадках я звертався до Неї, і Вона завжди давала найвірнішу відповідь, густо доповнену прикладами з наших пісень. З цього боку заслуга Покійної для „Рідної Мови" завжди була велика.

Покійна вирізнялася такими рисами свого характеру, що вони легко кидалися ввічі навіть сторонній особі. Глибока патріотка-соборничка, Д. Д. так виховувала й свою родину. Коли я в Україні працював на високих становищах Ректора Університету та Міністра Освіти й Ісповідань, Покійна цілою силою допомагала мені, й створила таку домову й родинну обстанову, яка давала повну можливість працювати для наро-

ду. А праця її була важка й відповідальна, бо в нашому домі завжди бували високі українські достойники, і їх треба було не тільки належно прийняти, але й прихилити до себе. Цілу нашу Визвольну Казку Покійна, як пані Міністрова, не тільки пережила й бачила зблизька, але й працювала для неї в міру сил своїх. Працювала любовно, й на тяжку еміграцію пішла разом зо своїм чоловіком без найменшого нарікання, свідома своїх національних обов'язків.

Ціле своє життя не забувала нагадувати мені про доброчинність. А коли була панею Ректоровою чи Міністровою, сильно допомагала особливо українському студентству в Кам'янці, завжди нагадуючи мені про нього й заступаючись за його потреби. Так само завжди нагадувала мені про конечність допомоги галицькій еміграції в 1919-1920 роках, і робила це аж доти, поки ця допомога не вилилась в організовані форми.

Скромність Покійної стала приповідкою серед усіх наших знайомих. Ніколи нічого не вимагала, завжди задовольнялась найменшим. Ця скромність породила святу терпеливість, особливо ж за останні чотири роки Її життя. Тяжка хвороба з 1 січня 1936-го року остаточно звалила її й прикувала до ліжка, доставляючи їй нелюдські муки. Але аж до останку ніхто ніколи не почув ані її стогону, ані її нарікання. Ховала свої жахливі болі не тільки перед дітьми й чужими, але навіть передо мною, і тільки в великих очах її видно було нелюдські терпіння... Взагалі вміла бути мужньою ціле життя своє.

Останній рік, коли Покійна тихо догорала, перетворився в моїм домі в величну Містерію Смерти. Знала, що вмирає, й спішила використати час для найбільшої підтримки всіх нас на дусі. Свій дух і характер виявила за цей час у всій їхній величі й шляхетності. Не перестаючи навчала дітей своїх працьовитости, мужности та національної гордости. Забула про себе зовсім, — тільки турбота про долю дітей та чоловіка переповняла її раз добром налите серце. Міцно підкреслювала, що мусимо бути взірцями національного поступовання, а в цім поступованні Вона нам не простить із того світу найменшого відхилення. Вкінці її наука вилилась у її величну й глибоку Духівницю з 26 квітня 1937-го року, — небуденний пам'ятник громадської думки за часу теперішньої національної кризи.

Якраз за часу цієї великої Містерії Смерти густо сипалися на мене брутальні особисті напади деяких часописів. Приймала ці напади тільки на своє зболіле серце, бо, читаючи перша все, що приходить до Редакцій, завжди палила ці пасквілі, старанно пильнуючи, щоб вони не попали до моїх рук...

Ціле життя своє Покійниця міцно підтримувала в мені гарячий національний дух. Навчила мене мужньо терпіти й безперестанку працювати, навчила мене з усмішкою любити біду й спокійно переносити брутальність ворогів. Це Вона навчила мене все віддавати для обездоленої України...

Бідно жила, — велично померла й спокійно лягла на чужій землі серед чужих. Спокійно лягла, бо глибоко й міцно вірила, що бодай Тіло її незабаром перенесене буде на Рідну Вільну Землю, якій любовно віддала ціле життя своє...

Іван Огієнко.

Пам'яті незабутньої нашої Співробітниці Домініки Огієнкової.

Вислови співчуття тяжкому горю. На руки проф. Ів. Огієнка прийшло багато теплих листів зо щирими висловами співчуття тяжкому горю, яку поніс він, його родина та редакції „Рідної Мови" й „Нашої Культури". В перші дні горя щиру розвагу прислали: Митрополит кір Андрей із Львова, Гетьман Павло Скоропадський із Берліну, Прем'єр Уряду УНР В. Прокопович із Парижу, Наукове Товариство ім. Шевченка із Л., Українська Парламентарна Репрезентація у польському Сеймі та Сенаті (підписи: Віцемаршалок Сейму В. Мудрий, Секретар посол Д. Великанович), Українська Парламентарна Репрезентація Волині (підпис: посол В. Тимошенко), Британське Біблійне Товариство (підпис: Директор на Польщу В. Енгольц), Українське Товариство До-

помоги Емігрантам з України (підписи: А. Петренко, Д-р В. Сімович, М. Баранович, Д. Гонта, А. Жук, Ф. Сидоренко, В. Дорошенко, А. Гребінник, Д-р Д. Лукіянович, Ф. Дудто і ін.) зо Л., Союз Українок у Л. (підпис: Мелена Рудницька), Товариство Самопомочі Емігрантам з України в Калішу, Укр. Студентська Громада в Варшаві, Редакція журналу „Жінка" (підпис: М. Рудницька), „Нова Хата" (Л. Бурачинська), „Жіноча Доля", „Діло" (І. Кедрин), „Український Тиждень" (І. Зленко), Проф. І. Раковський із Л., Проф. С. Русова з Праги, Проф. І. Фещенко-Чопівський із Катовиць, Проф. К. Студинський у Л., Проф. М. Кордуба з Варшави, Проф. Іл. Свенціцкий зо Л., Проф. Ів. Панькевич з Ужгороду, Проф. Є. Грицак із Перемишля, Проф. С. Наріжний із Праги, Проф. С. Сірополко з Праги, Проф. М. Тершаковець зо Л., Prof. Dr. Jos. Kurz із Праги, Проф. В. Щербаківський із Праги, Проф. А. Княжинський із Самбора, Проф. Ів. Зілинський із Кракова, Prof. Z. Batowski з Варшави, Проф. Д. Козій із Яворова, Проф. Х. Лебідь-Юрчик із Кельців, Проф. В. Лев зо Л., Проф. Ів. Филипчак із Самбора, Проф. П. Кривоносюк, Проф. Л. Бачинський із Перемишля, Проф. М. Угрин-Безгрішний із Рогатина, Проф. В. Безушко з Кросно, Проф. В. Злотчанський із Плоцького, Проф. В. Калинович із Л., Проф. Д. Коломійцев із Севлюша, Ілля Борщак із Парижу, В. Дорошенко зо Л., М. Мочульський із Станиславова, Арк. Животко з Праги, Ол. Чернова з Праги, О. Цинкаловський з Крем'янця, Ів. Маївський із Реклинець; Архієп. Олексій із Крем'янця, Протопрев. о. П. Пащевський із Луцька, Прот. о. М. Бутович, Прот. Гр. Римарчук із Верби, Свящ. М. Широцький із Володимира, Свящ. А. Войтенко з Крем'янця, о. Проф. Ю. Дзерович зо Л., о. Кс. Сосенко з Конюхів, о. Ю. Кміт із Погорців, о. Прот. П. Табінський із Л., о. Декан М. Дороцький із Потелича, о. М. Березюк із Ясенова, о. Ред. Й. Скрутень із Л., Суперінтендент В. Кузів із Коломиї, Пастор В. Жак із Берліну, Пастор Іл. Шебець із Станиславова, Пастор Л. Жабко-Потапович зо Л., Пастор Лукіянчук зо Л., Пастор Проф. В. Марцинковський із Дермані; К. Гриневичева зо Л., Н. Королева з Мельніка, О. Дучимінська зо Л., Н. Чайковська з Коломиї, Яр. Мандюкова з Перемишля, Ірина Климкевич зо Л., Ольга й Олена Кульчицькі з Перемишля, Є. Янчевська з Влохів, С. Черкасенко з Горніх Черношиць, Євген Маланюк із Варшави, Б. Лисянський із Праги, Д-р Фр. Коковський із Бережан; Генерал-хор. А. Вовк із Калішу, Адв. М. Корчинський зо Л., С. і Б. Шемет із Берліну, Д-р Річинський із Володимира, Д-р Т. Олексіюк із Вишнич, б. Міністер Пошт УНР Ілля Косенко з Парижу, Б. Прохорів із Варшави, Д-р Бурка з Люблину, Адв. Д-р І. Салогуб у Белзі, Інж. Дм. Нестеренко з Отвоцка, Ю. Гудзій, Інж. Перхорович із Варшави, Полковник М. Янчевський з Влохів, Полк. М. Янів і Підполк. В. Дитель із Варшави, Вас. Дорошенко з Юркового, Д-р В. Королів, Prof. St. Szober і багато інших. Усім їм тяжко засмучена родина приносить глибоку подяку.

Голос громадського світу про бл. п. Д. Огієнкову. Багато знайомих, надсилаючи в теплих листах слова щирої потіхи тяжко засмученій родині, подавали коротку характеристику Покійної Домініки Огієнкової, надзвичайно влучно змальовуючи її головні риси, що кожному кидалися в вічі. Подаємо тут витяги з деяких листів, як найкращий вінок на свіжу могилу передчасно померлої послідовної української Патріотки.

„Прийміть вислови мого найсердечнішого співчуття та побажання міцности й гарту духа та тіла для перенесення цього горя. Знаємо всі, скільки Україна має завдячувати Вашій Дружині-Товаришеві за всі велетенські висліди наукової та суспільної Вашої праці для добра нашої Великої Батьківщини". Вишниці, 22. V. 1937. Д-р Т. Олесіюк.

„Прохаю прийняти від мене й мої родини вислови найщирішого співчуття з приводу смерти Вашої Дружини. Ми добре розуміємо, яка це велика й болюча втрата для Вас, тим більше, що всім відомо, що Ваша Покійна бл. п. Дружина була людиною ідейною й характерною, та щирою помічницею в Вашій тяжкій науковій та видавничій праці". Перемишль, 23. V. 1937 р. Проф. д-р Євген Грицак.

„Господь Милосердний відібрав від Вас найвірнішого Вашого друга, який сміливо йшов разом із Вами по тернистих шляхах Вашого життя. Так і стільки працювати для науки й рідного поневоленого краю Ви могли, лише маючи підтримку з боку Того, хто відійшов від Вас тілом, а душею назавжди залишиться з Вами". Луцьке, 22. V. 1937. Протопресвітер о. Пащевський.

„Прошу прийняти від мої родини глибоке співчуття з приводу передчасної смерти Вашої Дружини Добродійки, яка ціле життя була Вам Помічницею й щирим Приятелем у добру й злу годину". Перемишль, 22. V. 1937. Проф. Л. Бачинський.

„Глибоко зворушений Вашою втратою, прохаю прийняти вислови щирого співчуття. Нехай потіхою будуть для Вас ті заслуги, що їх положили Ви, Пане Ректоре, в дружній співпраці зо своєю Дружиною для Української Нації". 25. V. 1937. Проф. П. Кривоносюк.

„Просимо Вас прийняти вислів нашого щирого співчуття в хвилині втрати найдорожчої людини й невтомної помічниці в Вашій цінній праці на користь українського народу, науки й культури". Прага, 25. V. 1937 р. Арк. Животко, Ол. Чернова.

„Хай буде для Вас і дітей втіхою, що Покійна користала з великої пошани цілого українського громадянства, яке болюче відчуло Її смерть". Кельці, 23. V. 1937. Проф. Х. М. Лебідь-Юрчик.

„Знаю Вас і високо ціню Вашу велетенську працю для культурного підйому Українського Народу. В тій праці є велика пайка Покійниці. Вона дала змогу Вам розгортати ту працю, — давати перлини свого великого духа нашому обездоленому Народові, серед несприятливих відносин". Белз, 23. V. 1937. Адвокат д-р Ілля Салагуб.

„Ваша Достойна Пані своєю скромністю, гідністю й гостинністю приковувала до себе всіх,

що мали щастя знайтися в Вашому домі". Львів, 24. V. 1937. Проф. д-р К. Студинський.

„Для мене до кінця мого життя пам'ять покійної Домни Данилівни зістанеться промеиіти, як найвищий взір усіх чеснот української жінки". Отвоцк, 25. V. 1937. Інж. Дмитро Нестеренко.

„Вашу Дружину мав я щастя бачити тільки раз у житті, і тільки раз говорити в нею, але той один раз вистачав, щоб відчути Її прекрасну душу й високо цінити й шанувати Її". 27. V. 1937. Львів, Проф. М. Тершаковець.

„Měl jsem osobně příležitost a čest poznati Její vzácnou povahu, Její porozumění pro Vaši vědeckou práci a pro potřeby ukrajinského národa, a proto chápu velikost ztráty, která Vás a Vaši rodinu stihla Jejím odchodem". Прага, 26. V. 1937. Prof. Dr. Jos. Kurz.

„Втратили Ви, Пане Професоре, укохану Дружину — правдиву Приятельку й Помічницю в тяжкій праці для України. Втратили діти дорогу Матір, що заступала їм на чужині рідну Батьківщину. А разом із Вами й Вашою родиною й ми — свідоме українське суспільство, на чужині суще, — втратило в Небіжчиці велику Патріотку-Українку, зразкову Жінку-Матір, тиху, скромну й просту в своїй активній праці, що в найтяжчих умовинах на чужині, свідома великих завдань та обов'язку, вміла нести тяжкого хреста жінки-українки... Тяжка втрата Вашої родини є втратою всього свідомого активного українського суспільства, що разом із Вами переживає глибокий жаль і смуток". Генерал-хорунжий Андрій Вовк, б. Міністер Справ Військових.

„Ваша Дружина була Вам таким вірним другом. Вона так уміла в тяжкі хвилини життя освітлювати своїм ласкавим плеканням не тільки Ваше родинне життя, але й усе оточення. Я згадувала її з великою щирою пошаною". Прага, 5. VI. Проф. Софія Русова.

„Нехай світлий спогад про Дружину Вашу — вірну помічницю й співробітницю в Вашій невтомній роботі — дасть Вам силу для дальшої праці. Бажаю Вам стійно перенести цей суворий удар лихої долі та довести до успішного кінця те, що Ви започаткували спільно з дорогою Небіжчицею." Прага. Борис Лисянський.

„Прошу прийняти вислови щирого спочування з нагоди превеликої втрати, яку Ви понесли через смерть Вашої Найдорожчої Дружини, зразкової Матері й визначної Громадянки, бл. п. Домініки". 25. V. Львів, о. Проф. Ю. Дзерович.

„Персонально ніколи не можу забути доброго й сердечного відношення Покійної до мене під час моєї праці під Вашим керуванням у Кам'янці. Хай у тяжкому горі, яке Ви маєте, буде Вам втіхою те, що всі, хто знав Домну Данилівну, приєднують свої жалі до Ваших і моляться за спокій Її душі". 5. VI. 1937. Париж, „Тризуб", Ілля Косенко, б. Міністер Пошт.

„Не мав я щастя знати особисто Вашу Покійну Дружину, але вже зо слів дружини пок. Осипа Маковея бачу й розумію, яка велика Ваша втрата, який великий мусить бути Ваш біль і жаль". Бережани, 25. V. 1937. Д-р Фр. Коковський.

Іменем Академічного Сенату, Колегії Професорів Українського Вільного Університету в Празі і своїм власнім висловлюю Вам щире співчуття з причини смерти Вашої Високоповажаної Пані Бл. п. Домініки Огієнкової, української патріотки й високозаслуженої громадянки. Прага. Ол. Колесса, Ректор.

Шляхетність римлянки й українки. Пошта принесла мені сумне повідомлення: „По довгих і тяжких терпіннях 19. травня ц. р. упокоїлася в Бозі Домініка Огієнкова".

З щирим жалем схиляю голову, а думкою лину в минуле, — в те минуле, що нині видається Казкою...

...Березень 1920 р. у Кам'янці-Подільськім. Міський Театр, де відбувається врочиста академія в роковини Тарасової смерти, переповнений публикою. Розглядаю присутніх: на обличчях їх — повага, свідомість своєї високої гідности, певність, що вони „зробили честь академії своєю присутністю"...

— „Подивіться на п. Огієнкову" — каже мені мій сусід проф. Столярів. — „Жінка ректора Університету й Головноуповаженого Уряду... Інша зразу дала б усім це відчути, а вона — скромна, тактовна, ні одним рухом не видає свого положення... Зразу видно великий такт, правдиву шляхетність і культуру духа".

Два роки пізніше відвідую п-во Огієнків у Винниках. Високодостойна Пані вся ввійшла в турботи над родиною й домом. Всюди слід її пильного ока, її дбайливости й заходів створити в тяжких еміґрантських умовинах такі обставини, щоб муж міг цілковито віддатися своїй науковій праці, щоб ніхто й ніщо не перешкоджувало йому. Такі ж заходи й для дітей. Всюди дає собі раду сама.

Ще десять літ пізніше. Знову я в п-ва Огієнків, знову свідком тієї самої праці, тієї ж самопосвяти. — „Скажіть, пан-отче" — звертається до мене Високодостойна Пані: „Чи настануть кращі часи? Тяжко... З трудом даю собі раду — а в Варшаві й простори великі, й помешкання високе та й літа вже не ті"... Розумію Добродійку, й сумно мені, що не вмію її потішити. Навпаки, кажу одверто: „Ні, Пані! Ті, що бажають бути вірними ідеалові, мусять бути приготовані до гіршого"... — „Власне й я так думаю" — відповіла мені Бесідниця.

Класична культура переказала історії оповідання про шляхетну римлянку, що в часах суспільної кризи вирізнялася від товаришок тим, що цілу свою увагу й цілу потіху зосередила на своїх дітях. Порівнюю дві жіночі постаті й питаю себе: Чи не вища з них та, що в часах національної кризи не тільки цілу потіху знаходила в своїй родині, але теж із цілою самопосвятою віддавалася праці для неї, і в цій праці скінчила своє життя?

Так, безперечно вища — і хай буде вічною Її пам'ять! Львів, 22. V. 1937. („Діло" 1937 р., ч. 111 за 23. V. 1937). о. Петро Табінський.

„Жіноча Доля" про Д. Огієнкову. В Варшаві дня 19 травня померла Домініка Огієнкова, дружина кол. ректора українського університету в Кам'янці-Подільському й члена українського

уряду, нині редактора „Рідної Мови“ проф. д-ра Івана Огієнка. Зразкова мати й дружина, Покійна визначалася шляхетністю, культурністю, великим, щирим патріотизмом. Хай чужа земля замість рідної буде легка цій Шановній Дружині, Матері й Громадянці. Вп. Панові професорові І. Огієнкові, з приводу його тяжкого горя, редакція „Ж. Д.“ висловлює своє щире співчуття. („Жіноча Доля“, Коломия, ч. 11, за 1. VI. 1937).

Похорон заслуженої українки. Дня 21-го ц. м. пополудні відбувся на Вольськім цвинтарі у Варшаві похорон заслуженої українки, Домініки Огієнкової, що, як співпрацівниця свого мужа, міністра, видавця й ученого, зробила дуже багато для національної справи. Велике враження зробила жалібна Служба Божа, вперше цілковито відправлена в українській мові. Особливо зворушила присутніх, переважно еміґрантів, виголошена „Молитва за батьківщину“. Чуле й звичливе слово в пам'ять діяльної Патріотки й дуже розумної дружини виголосив о. протоєрей Видибіда. Жодних привітань, промов, чи інших знаків уваги (поза вінком від У. Ц. К.) зо сторони еміґрантських політичних чинників на могилі дієї шляхетної української Міністрової не було. Зійшла зо світа скромно, як і жила. В. Їй П.! („Новий Чис“ за 25. V. 1937).

— **Похорон бл. п. Домініки Огієнкової,** дружини проф. І. Огієнка, відбувся у Варшаві 21 травня ц. р. на Православному кладовищі на Волі. Похорон носив урочистий характер. Службу Божу відправив п.-о. Видибида. На могилу було покладено багато вінків, в тому й від Головної Управи УЦК. Українська колонія Варшави взяла масову участь у цій сумній урочистості („Тризуб“ 1937 р., ч. 21-22, за 30. V. 1937).

По довгих і тяжких терпіннях 19 травня ц. р. упокоїлася в Бозі Домініка Огієнкова. Похорон відбувся в п'ятницю, 21 травня о год. 17-ій на Вольському православному кладовищі, при великому здвизі друзів, знайомих, студентів і всіх, хто чув про померлу велику Громадянку. Чин похорону відправив у численному супроводі духовенства, О. Архимандрит Паладій, що виголосив над могилою чуле слово. Труну несли сини й найближчі знайомі покійної. Гарно співав хор під дир. П. Сологуба. З великої кількости вінків вирізнявся хрест із живих квітів від Його Блаженства, Митрополита Діонисія. Усе життя Покійній все присвічувала висока ідея беззастережного служення своєму Народові. В своїй неустанній праці Покійна ніколи не похитнулася, — усе була зразком для свого окруження, бадьоро несучи хреста тяжкого еміґрантського життя. Покійна осиротила чоловіка — знаного вченого, Проф. Д-ра Івана Огієнка, двох синів і доньку. Вічна пам'ять вірній Донці Православної Церкви, жертвенній Громадянці й люблячій Матері й Дружині! („Слово“, Варшава, ч. 22 за 30. V. 1937).

† Домініка Огієнкова. Після довгої й тяжкої недуги спочила в Бозі на еміґрації в Варшаві 19. травня 1937. р. До останніх днів із повною посвятою працювала Покійниця в видавництві „Рідної Мови“ та „Нашої Культури“, була взірцем тихої й скромної, але сильної духом і жертовної Матері, Дружини й Громадянки. Честь Її світлій пам'яті! Похорон відбувся 21. травня на православному кладовищі на Волі в Варшаві. Українську Службу Божу відправив у супроводі хору Соллогуба о. Видибіда, виголошуючи над могилою прекрасну патріотичну промову. В похороні взяли участь численні громадяни українці, друзі й знайомі Покійної. („Батьківщина“ за 13. VI, ч. 22).

Молитви за спокій душі бл. п. Д. Д. Огієнкової. В п'ятницю, 21 травня ц. р. о годині 8-ій зрана митрополит Діонисій з варшавським духовенством відправив жалібного Парастаса. — Того ж дня в греко-католицькій Церкві в Варшаві відправлено Службу Божу за спокій душі бл. п. Д. Огієнкової. — Гімназія, де вчиться донька Покійної, так само мала Службу Божу (римо-католицьку) за Померлу. На похороні 21. травня була ціла VII кл. гімназії (в якій вчиться Леся Огієнківна) з своєю вихователькою, що принесли гарного вінка на свіжу могилу. — „На протязі 40 днів не забуду поминати Спочилу в своїх недостойних молитвах домашніх і церковних“. 1. VI. Крем'янець. Архієп. Алексій. — „Ім'я Небіжчиці збільшить реєстра тих дорогих для мене й кожного свідомого українця імен, які поступово записуються в моєму Синодикові“. 22. V. 1937. Луцьк. Протопресвітер П. Пащевський. — „Записав Небіжку до своєї Грамотки й буду приносити до Бога недостойні молитви свої за спокій душі Її“. 26. V. Володимир-Волинський. Свящ. М. Широцький. — „Молюсь, щоб ласкавий Господь подав спокій Спочилій Р. Б. Домініці“. 24. V. Львів, о. Йосип Скрутень. — „Св. пам'яти Ваша Дружина записана мною до мого родинного пом'яника для молитовної за Її душу пам'яти“. 24. V. Крем'янець. Свящ. А. Вітенко.

Світлій пам'яті Д. Огієнкової. Замість вінка на могилу бл. п. Домініки Огієнкової складаю на „Фонд Рідної Мови“ 10 зл 21. V. 1937. Дубно, Проф. Ол. Пащенко-Шульмінська.

В пам'ять Спочилої Співробітниці „Рідної Мови“ та „Нашої Культури“ бл. п. Домініки Огієнкової складаю на „Фонд Рідної Мови“ 25 зл. і на „Фонд Нашої Культури“ 20 зл. 25. V. 1937. Варшава, Інж. Оп. Нестеренко.

Низько схиляючись перед могилою Великої Покійниці, просимо прийняти наші слова щирого спочуття й скромну лепту на „Фонд Рідної Мови“ — 9 зл. Проф. Д-р Т. і Б. Кобилянські, Рівне.

Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян. Знаючи, що Ви, високодостойний Пане Ректоре, не можете, через брак матеріяльних засобів, розпочати друку своєї цінної для українців праці: „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“, складаю при цьому позичково 500 зл. на друк її з тим, що вона має бути присвячена Вашій незабутній Помічниці бл. п. Д. Д. Огієнковій. 12. VI. 1937. П. Н.

„Раз добром налите серце. Світлій пам'яті Домініки Огієнкової. Замість вінка намогильного“. Під таким заголовком уміщено в 5-ій книжці „Нашої Культури“ (ст. 225-245) чулу статтю проф.

Ів. Огієнка, присвячену його пок. Дружині. Ця ж стаття вийшла окремою відбиткою в виданні „Бібліотеки Нашої Культури“. Статтю проф. написав, вернувшись із кладовища по похороні Дружини. В семи розділах докладно розповідається про життя покійної, про повсякчасну допомогу її в праці своєму чоловікові, про її щирий і діяльний патріотизм та про її риси характеру: надзвичайна скромність, чуле до горя ближнього серце, сила й незмінність національних переконань. Стаття оздоблена шостьма знімками. В своїй статті проф. Ів. Огієнко піднімає дуже цікаве принципове питання: ставлення чоловіка (й громадянства) до праці жінки-помічниці наших культурних і громадських діячів.

Заповіт бл. п. Домініки Огієнкової. Д. Огієнкова позоставила для своєї родини надзвичайно глибокий Заповіт про національне поступовання осирочених — чоловіка й дітей її. Уривки з цього небуденного пам'ятника часів національної кризи видруковано в 5-ій книжці „Нашої Культури“ (на ст. 237-238).

Після смерти Домініки Огієнкової. З листів до Редакції. Високодостойний Пане Редакторе! Дозвольте при допомозі Вашого достойного часопису сердечно подякувати всім тим, хто особисто чи писемно подали мені слова теплої розради з приводу незмірно великого мого горя — смерти Незабутньої моєї Дружини-Помічниці. Від повного серця дякую тякож Похоронному Комітетові, що щиро перейняв на себе всі матеріяльні клопоти, зв'язані з сумним обрядом. З глибокою до Вас пошаною Проф. Іван Огієнко. 31. V. 1937. („Діло“, 2. VI. 1937. ч. 119).

Чужомовні запозичення.

В гущу нашого народу чужі впливи просякають переважно через часописи. Що правда, наші тижневики, особливо редаговані молодими, пильнують виправляти свою мову. Гірше з щоденниками, що з них мало який звертає більшу увагу на чистоту мови.

До мови часописів ставимося досить вибачливо, рідко лякають нас і найбільші мовні прогріхи в них, особливо коли газету читаємо прихапцем: в трамваї, в потязі, за чаєм чи в ліжку.

Проте, в хвилини уважнішого читання, від мови часописів стає моторошно. Ось в одному числі читаю: „Персонал еспанської амбасади в Парижі уступив і французький уряд не мав ніякого контакту з еспанським урядом“. Речення не вибране навмисне.

Прикладів непотрібної закоханости в чужих висловах сотні в кожнім числі наших газет. Хочеться спробувати пояснити собі це явище, що в'яжеться з питанням чистоти мови взагалі.

Тут для мене дуже показне, що журнали й часописи молодих українців прийняли без застереження академічний правопис, — цебто єдиний упорядкований правопис, що ним можемо вже, користуючись довідниками й словниками, писати грамотно. На прикладі турботи про чистоту мови може найяскравіше бачимо різницю „батьків і дітей“, — бо „батьки“ й досі вперто боронять мовного й правописного хаосу, що для молодих є неповоротний пережиток.

Вертаючись до вище наведеного речення, пробую передати його нормальною мовою, замінюючи чужі слова: персонал, амбасада, контакт українськими: особистий склад, посольство, зв'язок. Виявляється, що це можна зробити. Виходить не гірше, а особисто для мене — навіть приємніше.

Звідки береться в українськім часопису чуже: „персонал амбасади уступив“? Безперечно, в цьому випадку маємо невільний переклад із чужої газети (не виключене посередництво найближчої слов'янської преси). В поспіху „немає часу добірати відповідних своїх слів“. Яке тільки чуже слово можна, не лякаючись образити витрималого українського читача, всадити в статтю, це й всаджується. У нас кажуть: „Це зрозуміло: Автор не має часу думати“, — нехай краще думають читачі.

Але дивніше, коли затемнює зміст свого оголошення в цьому ж числі особа, що, здавалося б, зацікавлена в зрозумілості її писання: „Пошукується об'єкту з 5-6 моргів поля... Оферти до...“ Здавалося б, що: „Шукаю 5-6 моргів поля... Предложення (зголошення) до...“ буде простіше, ясніше й нарешті дешевше, бо менше слів. Але ні, — подобається власне о б ' є к т, о ф е р т а. Цебто — вже ввійшли в нашу кров. Є й кращі квіточки: ось шукають спільника до „високорентовного (інтратного) промислового підприємства. Солідна... льоката капіталу“. Тут чуже слово „рентовний“

пояснене більш зрозумілим, за гадкою автора оголошення, словом „інтратний“. Або шукають „фахівця з кавцією 2000 зл.“.

Ці всі о ф е р т и, і н т р а т н і, к а в ц і ї — явище однієї ділянки з різними „цукорня Паризька“, „Київська пекарня“, „Варшавський кравець“, „Львівське бюро прохань“ наших містечок.

Це — доморосла культура різнокольорових краватів і гумових комірців. Чужий вплив, що позначується... теплими панчохами на сільській дівчині в найбільшу спеку. Це — малокультурність. Це зло, що з ним належить боротися, але можна вибачати його жертвам.

Та його не можна вибачати розсадникам цього зла, — робітникам пера. Яким правом вони, що, дбаючи за своє власне здоров'я, миють руки перед обідом, не спроможуться трошки вимити свою мову перед тим, як годувати нею тисячі читачів? Чому відважуються затемнювати думки своїх читачів, збіднювати багатство української мови, прищіплювати небезпечну духову недугу маломістечкового снобізму?

Мимохіть пригадується боротьба з цією маломістечковістю в інших культурних народів. Коли Муссоліні впроваджував нову поліцію, то в Італії поважно сперечалися, як її назвати своїм народнім словом: urbana чи municipale. До слова: в італійських фашистських часописах чужі слова (там вони навіть часто для відрізнення друкуються курсивом) — рідке явище.

„Рідна Мова“ робить велике діло, але увесь час вона зустрічає опір з боку численних у нас прищіплювачів мовної неохайности. У висліді зустрічаємо на кожнім кроці людей, що в розмові накопичують десятки й сотні чужих слів, у додатку не завжди правильно вжитих. Люди ці самі губляться в нечиткості вислову (= думання, мислення) й затемнюють вислів іншим.

Легковаження призвичаює до лінивства. А тільки лінивством (боязню присвятити „15 хвилин щоденно для здоров'я“) пояснюю безліч російських і польських слів і зворотів в мові нашої інтелігенції. Чужий залив все зростає й буде зростати, доки самé громадянство не унешкідливить розсадників мовної знесилености.

Що не так тяжко вже обійтися без чужих слів, показує оцей коротенький словничок часто вживаних у нас чужих слів з перекладом їх на мову українську.

Адепт — прихильник, сторонник
анкета — питальний лист, допит
аргумент — доказ, довід
базувати — основувати, будувати, твердити
гарантія — забезпека
гарантувати — забезпечувати, запевняти, ручити
депресія — пригнічення
детальний — подрібний, докладний, достотний
дефект — хиба, недостача
домінувати — переважати, панувати
експеримент — досвід
експериментальний — досвідний
експлоатувати — визискувати, використовувати
експорт — вивіз
екстраординарний — надзвичайний
елімінувати — виділити, відсторонити, відсунути
зафіксувати — закріпити, зміцнити
імпорт — ввіз
імітувати — наслідувати
індиферентний — байдужий
індустрія — промисел
інкримінувати — ставити в вину, винувати
інтенсивність — напруженість
інформувати — освідомлювати, повідомляти
калькулювати — рахувати, розраховувати
кольпортувати — розповсюджувати, розпродувати
комбінація — сполука, з'єднання
компенсація — відплата, заплата
констатувати — ствердити, установити
конструовати — витворювати, створювати
контакт — зв'язок
контур — обрис
конспірація — тайна змова
конфлікт — зудар, непорозуміння
концентрація — зосередження
концепція — гадка, задум
кон'юнктура — обставини, умовини
координувати — згоджувати
коректив — поправка
манускрипт — рукопис
медикаменти — ліки
мемуари — спогади
нюанс — відтінь
одіозний — ненависний
окупація — займанщина, заняття
орієнтуватися — розглядітися, розумітися
патрон — покровитель, господар
пренумерувати — передплачувати
примат — першенство
продуктивний — видайний
реагувати — відзиватися
редукція — зменшення, обмеження
режим — устрій, уклад
реконструкція — відтворення
реставрація — відновлення
рецепція — сприймання
симуляція — вдавання, прикидування
солідний — надійний, совісний, тривалий, міцний
структура — будова
толеранція — терпимість
феномен — явище
фестин — свято
фіктивний — видуманий, уявляльний, уявний
циркулювати — бути в обігу.

Безперечно, чужі слова мають велику притягальну силу, особливо для тих, хто не розуміє їх — згадаймо мову різних промовців із часів соціялістичної доби нашої державности, різні „без анексій і контрибуцій“, що найбільш подобалися розбурханій юрбі. Але хто хоче не тільки спекулювати, але й будувати, мусить навчитися промовляти до інших і до себе мовою всім зрозумілою.

Але чи можемо без шкоди для себе викинути всі чужі слова? — Ні, не всі, а тільки зайві найновіші набутки, що ще не просякли в гущу народу й що на їх означення маємо пахучі, свіжі й змістовні українські слова.

А як це зробити — знає кожний, хто призвичаївся до високої насолоди читати хоча б словника Б. Грінченка.

Варшава. Іван Коровицький.

Складня української мови.

II. Частини речення пояснювальні.

2. Пояснення прикметникове (атрибут).

Іменник, ужитий в реченні сам, звичайно має дуже широке значення, таке широке, що воно нашому допитливому розумові дає не багато, чому ми до нього завжди додаємо додаткове запитання: *який, чий?* Речення: *Йде чоловік* не тільки просте формою, але й своїм змістом; допитливий зараз запитає *який* чоловік, і коли ми на це додамо: старий, молодий, сліпий, високий, грубий, бідний і т. ін., то цим додатком ми вже сильно вияснимо справу й належно обмежимо широке значення йменника. Пояснювальний член речення, що докладніш вияснює істоту йменника, зветься поясненням прикметникóвим чи атрибýтом (attributum).

Основні члени речення, підмет і присудок, криють у собі найрізніші ознаки, пасивні й активні; вияснення цих ознак і допроваджує до повстання членів другорядних чи пояснювальних. Розпад чи розчленування підмета допроваджує до повстання зазначень його якостей чи істот, що виливаються в форму атрибута. Як знаємо, в реченнях психологічнім та логічнім існують тільки підмет та присудок, але значно ширші від членів граматичних, бо існують не розчленовані на другорядні члени; тому логіка й психологія не знають окремого атрибута, — в них він міцно з'єднаний зо своїм суб'єктом. Через це часом і в граматиці деякі вчені атрибутивність розуміють дуже широко, відносячи до неї все, що не належить до предикативности.

Щоб глибше зрозуміти істоту атрибута, треба пам'ятати, що він дуже легко переходить у предиката (див. вище). Прикметник категорії часу звичайно не знає; але коли ми надаємо йому часового характеру, то він стає правдивим присудком, напр. предикувавши сполучення *добрий брат,* маємо: *брат добрий* (час теперішній) або: *брат був, буде добрий* і т. ін. Зприсудкований атрибут конче постпозиційний (по йменнику), тоді як звичайний — препозиційний (перед іменником). В цих випадках наша інтонація сильно допомагає заміняти атрибутивні відношення на предикативні.

В глибоку давнину предикативність (присудковість) взагалі була сильніша; проф. Д. Н. Овсянико-Куликовський навіть твердить (Синтаксис[2] 1912. XXVI), що атрибутивність повстала з давньої предикативности через ступневу втрату її сили. Що це було так, про це найсильніше свідчить історія дієприкметників: вдавнину вони мали виразний дієслівний характер, їх предикативність була їх основною рисою, але з часом вони помалу втрачали цей предикативний характер, набуваючи характеру атрибутивного, цебто переходячи на звичайні прикметники; пор. долю наших: цілющий, любимий, горючий і т. ін. В реченні: „Дістав цілющої води“ дієприкметник *цілющий* сильно вже втратив свою дієслівність, перейшовши до групи прикметників.

Прикметникове пояснення, як сама назва каже, звичайно визначається прикметником, а це вже говорить про саму природу атрибуту. Завдання прикмет-

ника в реченні — докладніш вияснятиименника, зазначаючи його властиві ознаки чи істоту. В природі кожний предмет має свої власні ознаки, такі ознаки, що вирізнюють один предмет від другого. Ознак цих у предмета надзвичайно багато, і їх можна поділити на декільки груп: ознаки основні, ознаки другорядні, постійні, тимчасові. Знати ознаки предмета — знати самий предмет; частину цих ознак ми знаємо, але більшости — таки не знаємо; духовий розвиток людини залежить і від того, скільки таких ознак вона знає. Завдання прикметникового пояснення чи прикметника-атрибута і є в тім, щоб подати докладне вияснення йменника, зазначаючи його різні ознаки й істоту. Від умілости письменника чи поета залежить вибрати з великого числа йменникових ознак якраз найхарактерніші або поетичні, напр. у Олеся: На озері розкішнім хвиля срібная жила. Тінь довжезна полягла від скель на море, Франко. Крізь темнії хмари протягнуло яснеє сонце, Хр. Алчевська.

Прикметники бувають різних граматичних груп і різних ступенів порівняння, — і всі вони в реченні правлять за прикметникове пояснення: конвалія біла, срібний перстень, батькова хата, біліший сніг, найцінніше джерело й т. ін.

Займенник відносний (чи матеріяльний, що показує, з чого предмет), правлячи за атрибута, в українській мові буває тільки займенникової (повної) форми: залізний плуг, кам'яний ніж, дерев'яний стіл і т. ін.; йменникова (коротка) форма втрачена в українській мові ще вдавнину. Навпаки, прикметник присвійний (приналежности, на питання *чий?*) в нашій мові може бути (мова тут тільки про відмінок назовний) тільки в формі йменниковій (короткій): батьків дім, материна хустка й т. ін.; форми: батьковий, материная й т. ін. в українській мові зовсім неможливі. Пор. у „Слові о полку Ігоревім": Свистъ звѣринъ воста. Защепилося в нас тільки: слуга Христовий, але це форма нова, замість Христів.

Якісний прикметник, правлячи за атрибута, звичайно вживається в українській мові в формі займенниковій (повній): добрий, доброго, доброму й т. ін.; відмінки назовний і знахідний жін. роду, назовний ніякого р. і назовний множини мають форми скорочені з повних: добра, добре, добрі, в мові народній та в мові поетичній і ці відмінки часто мають повну форму. Не те бачимо в давній українській мові: там форми йменникові (короткі) були дуже часті, але з бігом часу губилися все більше та більше.

Проте в сучасній народній українській мові збереглася одна йменникова (коротка) форма, — це назовний однини чоловічого роду. Цікаво, що це звичайно тільки форми на *-ен* (замість *-ний*), а з інших позосталися головно слова: здоров, рад, усяк і деякі інші.

Подам на цю йменникову (скорочену) форму трохи більш прикладів. Тоє радъ чиню, Луцька присяга 1386 р. Вѣрен будет, Луцька порука 1388 р. Повинен дати, Устав 1542 р. 12. А годен ли держати, Опис Брацлав. замка 1545 р. 25. Нихто не виненъ, Книга Луцька 1563 р. 46. Жаденъ, „Хр. Пасхон" 1630 р. 35. Терпѣти кожен сам за себе, Полтав. акти 1667 р. 114. Олекс. XVIII в: винен 108, годен 31. 68. 77.

„Енеїда" І: Борей недуж лежить 9, Будь ласкав 8. Шевч.: Чи винен той голуб 2, Як сам здоров знаєш 33, Коли не жив чорнобривий 27. Кул.: Нехай велик росте та щаслив буде 66, Приснився сон дивен 55, На се був здатен 228, Сам здоров знаєш 391, Не кожен писався 13, Божий мир красен 234. Той мені люб 182, Будь певен 141, Гетьман він пишен і красен 181, Він потрібен 402, Рад був гуляти 182, Будеш славен і хвален 83, Усяк рівен 193, Ясен був на виду 33. Свидн.: Повен рот 16, Рад був 20, Кожен ступінь 31. Гр.: Ладен був змагатися 88, Кожен чоловік 30, Кожен не хотів 78, Винен був 78. Фр. З. Б.: Кубок, повен меду 121, Жити не варт 51. Фр. З. в.: Бог ласкав 140, Вистріл певен 49. Коцюб.: Кожен раз 53, ладен 36. Мак. Яр.: Чи годен перейти 28, Може ти голоден 261, Який же рад 81. Бирч. І: Жаден із братів 96. Федьк.: Ворон коник 5 і т. п. **Ду-**

ми: Ясен сокіл 106. Тимч.: Кожен звук 5, Кожен речівник 7. Стар.: Чом не весел 44, Чи ж я винен 126, Сам, здоров, знаєш 83, Жив буде 73

Те саме бачимо й у кращих сучасних стилістів. Так у перекладі „Пана Тадеуша“ М. Рильського 1927 р. знаходимо: Такий був годен зять 53, На те й асесор згоден 228, У нас бо жаден ксьондз голоден не буває 111, Жаден не збагне 45, Нехай летить здоров 150, Кожен все те зна 18, (Кожний камінець, на стінах виступ кожний 51), На все ладен піти 290, Повен двір гостей 270, Гіркої муки повен 211, Допомогти хазяйству повинен я 316, Муж повинен знать 110, Потрібен відпочинок 137, Усякий тому рад 105, Най славен буде Шрам 189, Знає всяк, що ляже 127 — Хвалив його усякий 146, Яцек сватові такому буде рад 85 і т. ін.

У Черкасенка в „Дон Хуан“ 1930 р. це звичайна форма: Сам він винен 30. Я ж не винен 36. Чи винен він 53. Голоден був 92. Голоден я 100. І їсть собі, здоров 88. Ладен я був життям офірувати 39. Я ладен до ніг твоїх схилитись 74. Він не зуга́рен навіть кози пасти 25. Кубок повен.

Роман В. Підмогильного „Місто“ 1929 р. переповнений цими формами. Напр.: Сам був винен 74. Всі сили свої здатен кинути 111. Мусів назвати їй кожен горб 8. Кожен рядок 66. Кожен рух 69. Він ладен був стояти годину 56. Він ладен був крикнути 62. Ладен був би благати 75. Він ладен був стати навколішки 219. Був своєї фортуни певен 47. Був того певен 143. Він був певен цього 183. Він подібен був до кораблика 66. Потрібен молодий рахівник 18. Не спроможен зрозуміти 66. Не спроможен оплатити 103. Нічого знайти не спроможен 166. І багато т. ін.

Прикметники в назовнім відмінкові однини жіночого та ніякого роду, а також у відмінку знахіднім жін. роду та в назовнім множини всіх родів в українській мові вживаються в двох формах, — повній і скороченій: добрая — добра, добрее — добре, добрую — добру, добриї — добрі. Останнєє літо бачу я золоте своє жито, Гр. Зірвалось огнистеє слово, Старицький. Опухла дитина голодная мре, Шевченко. Старі гнізда лишили, а нові здобути нема ні охоти, ні сили, Фр. У Л. Українки: В довгу темную нічку невидну не стулю ні на хвильку очей. Я на гору круту крем'яную буду камінь важкий піднімать. Хр. Алч.: Крізь темниї хмари проглянуло яснеє сонце. Фр. З в.: Глуха, постійная війна 102. Коротка форма — звичайна літературна форма; повної форми вживається частіш у народній мові та в віршах.

Мова старослов'янська та мови давньоукраїнська й давньоросійська звичайно не розрізняли послідовно прикметника атрибутивного від предикативного, — обидві ці формі пам'ятки знають із закінченням йменним або з займенниковим, хоч форма йменникова (коротка) вдавнину була дуже часта. З бігом часу розвиток цих форм ішов зовсім неоднаково в мові російській та в українській. В мові російській із часом зазначився великий нахил йменникової форми до предикативности, чому вкінці в літературній російській мові запанувало повне розрізнення цих форм: займенникова форма стала формою атрибутивною, а йменникова — тільки предикативною, напр.: Шла красная дѣвица, але: Дѣвица красна́, Буря сильна́, Хоро́шая дорога, але: Дорога хороша́ і т. ін. Як бачимо, форми розрізнються навіть наголосом.

Нічого подібного українська мова не знає: вона нічим, крім відповідної інтонації, не розрізняє форм прикметника атрибута від предиката: Йшла га́рна дівчина, або: Дівчина га́рна. Цебто, — предикативність в українській мові не зв'язана конче з іменниковою формою.

Знайти повну послідовність в уживанні форм атрибутивних і предикативних у старій мові науці ще не вдалось. Фр. Міклошіч у своїй Складні 1883 р. ст. 132 § 9. твердив, ніби йменникової форми прикметника вдавнину вживали тоді, коли йменника й його прикметника вживано вперше, як невідомого; коли ж це були речі вже відомі з попереднього, то вживалося форми займенникової. Є. Істрина правдиво вказує („Извѣстія“ 1918 р. т. XXIII кн. 1 ст. 42-52), що на

практиці це Міклошічеве твердження не виправдується. Сама Є. Істрина виставляє інше розрізнення: Вдавнину займенникової форми (повної) вживали тоді, коли прикметник визначав ознаку звичайну, відому, неважливу; навпаки, йменникова форма підкреслює ознаку сильніш, звертає на неї увагу (ст. 51-52). Але й окреслення Істриної практично так само оправдується не завжди.

Таким чином нерозрізнення прикметників атрибутивних та предикативних в українській мові — це явище не нове, але стародавнє; тільки з бігом часу йменникові форми зникали в нас все більше та більше, бо запанували форми займенникові.

Таким чином в українській мові атрибути-прикметники відносні та присвійні мають конче по одній формі: відносні завше займенникові (повні), присвійні завше йменникові (короткі), але прикметники якісні вільно мають обидві формі. Сама мова, як бачимо, пильно розрізняє всі атрибутивні форми.

Прикметниковий атрибут розуміється в широкім значенні, — ним може бути не тільки прикметник, але й займенник прикметниковий, числівник порядковий, дієприкметник. Напр.: Мої діти зберуть урожай, Гр. Праця єдина з недолі нас вирве, Гр. Приїхали обидва брати.

За атрибута можуть бути всі форми дієприкметника (звичайно з прикметниковим значенням): І нечуваний сміх залунав навкруги, Олесь. Де ж тії пестощі вітру летючого, Олесь. Раз добром налите серце ввік не прохолоне, Шевч. Вломились напружені крила, М. Вор. Віють з поля чудові пахощі від нестиглого зерна, Коцюб. Всі давні форми дієприкметника на *-чий, -щий, -вший, -ний, -тий, -мий* у нашій мові давно вже зовсім зприкметникувалися, чому в реченні правлять за атрибута. Прикметник показує тільки пасивну ознаку субстанції, тоді як дієприкметник — ознаку активну, з певною частиною предикативности ще й тепер, чому дієприкметникового атрибута Шахматов зве предикативно-атрибутивним (Синтаксис I 284).

Дієприкметниковий атрибут в українській мові здавна вже зовсім утратив іменникову (коротку) форму, і тепер знає тільки форму займенникову (повну): ранений, битий, невсипущий і т. ін.; у нас тепер зовсім неможливі такі форми, як: ранен, виплекан, викохан, бит, невсипущ (вони звичайні в мові російській). В цім відношенні дієприкметники пішли за формою відносних прикметників, що так само в назовнім чол. р. однини може бути тільки повна (займенникова) форма.

Як знаємо, сполучення кількісного числівника або збірного слова з родовим множ. в відмінках назовнім і знахіднім приймаємо за неподільне ціле (підмет або об'єкт): сім днів, скільки людей, багато коней, див. вище в розділі: числівниковий підмет. Але в непрямих відмінках, цебто в родовім, давальнім, оруднім і місцевім ці форми розчленовуються, й такий числівник чи прислівник прикметникується (ад'єктивується) й стає атрибутом: сімох днів, скількома людьми, на багатьох конях і т. ін.

До одного йменника може бути два або й три атрибути. Коли ці прикметники неоднорядні, цебто такі, що один вияснює одного, тоді вони сприймаються за одноцілий атрибут, а тому таких прикметників комами не розділюємо: Це така добра людина. Запалили у сусіда нову добру хату, Шевченко. Козак був підперезаний широким шовковим поясом, А. Чайківський. Коли ж атрибути однорядні, цебто подають зовсім близькі ознаки, висловлені прикметниками одного виду, тоді їх розділюємо комами: „Він добра, сердечна, щира людина", й саме таке речення приймаємо за стягнене.

Жива українська мова, особливо мова пісень та Дум, пишається в таких формах атрибута, що вони одного кореня з своїм іменником. Ось трохи прикладів із Дум: На високу висоту 91 (вид. Ф. Колесси), Буду його во вік вічний пам'ятати 143, Буде слава славна 87, У сірій сімряжині 114, Сирая сириця 64, Йде чужа чуженина 115, На чужій чужині 111, Хвилешна хвиля 92. 94 і т. ін. У Т. Шевченка: Як тополя хилилась молодиця молодая 228.

Кращі наші стилісти люблять цю форму й охоче її вживають. Так М. Риль-

ський у „Гомоні“ 1929 р. пише: В дальню даль ідіть 70, Доля слави славної мені не прирекла 7. В „Пані Тадеуші“ 1927 р.: Багато збіглося на диво дивнеє 281, Воля вольная пишалася тоді 301, Аж покотилася у дальню даль луна 318 і т. ін.

Прикметник, як прикметникове пояснення, завжди парується зо своїм іменником, цебто уподібнюється йому, творячи з ним міцну синтаксичну пару; згода між ними повна: в роді, числі й відмінку. Про це докладно розповідаю далі в ч. III. Але в українській живій мові часом бувають цікаві порушення цього, коли прикметник не відмінюється, напр. Млр. сб. Морд.: Перед віськом Морозенко ворон-конем вигравав 194, Жаль мені сив-кониченька 66 і т. ін.

Поміж іменником та його атрибутом звичайно нічого не ставиться, — сполучення їх безпосереднє. Але жива народня українська мова часто ставить між ними частку, що помітно підкреслює атрибута. Цю форму часом знаходимо й у письменників, що добре знають живу мову. Так, у „Хмарах“ Ів. Нечуя Левицького ст. 226 читаємо: Чи вже ж мої пироги *та* недобрі?

Звичайне місце прикметникового пояснення в реченні — перед своїм керівним іменником; але коли хочемо звернути на нього більшу увагу, часом ставимо його по йменнику: Вода зелена хвилюється, — тут прикметник підкреслюється сильніш, як у реченні звичайнім: Зелена вода хвилюється. Але в реченні бездієслівнім постпозиційний атрибут, як ми казали вище, сам стає предикатом: вода зелена.

Поет і добрий стиліст завжди звертає пильну увагу, де саме поставити атрибута. Це бачимо ще з Слова о полку Ігоревім XII в., де це розставлення завжди бездоганне. Напр.: Боянъ бо своя вѣщія персты на живыя струны воскладаше. Не буря соколы занесе черезъ поля широкая, — галици стады бѣжать къ Дону великому. Тамо лежать поганыя головы половецкыя.

Постпозиційний атрибут при назві особи може бути його сталим епітетом або прізвищем: Володимир Великий, Ярослав Мудрий і т. ін.

Часом атрибут так міцно прив'язується до свого слова, що зливається з ним ув одне слово, напр.: Новгород, добридень, добривечір і т. ін.

Дотримуючись формального принципу в складні, треба вважати за атрибута тільки прикметника або слово зприкметниковане; з цього формального погляду йменник правити за атрибута не може. Власне такого погляду держався Потебня та його учні, особливо проф. Д. Кудрявський. Справді, зійшовши з формального погляду, стаємо на дуже слизьку дорогу. Так, шкільна наша граматика зве атрибутом усе те, що відповідає на питання: який? чий? скільки? А на ці ж питання можна дати найрізніші відповіді. Напр.: який дім? — з дерева, без стріхи, на продаж, з дорогого каменю і т. ін. Це буде значеневий погляд на атрибута, і він сильно поширює нам число атрибутивних форм, бо розглядає атрибути, висловлені йменниками або й окремими словосполученнями, що справді своїм значенням сильно наближуються до атрибута. Розгляньмо й ці форми.

Іменник у родовім відмінку — сам чи зо своїм прикметником — на питання *чий, який* може бути атрибутом в реченні, як родовий приналежности або якости; такий родовий звичайно можна легко обернути в відповідний прикметник: Гріє здалека землю усмішка весни, Олесь (весняна усмішка). В вікна сонце снопи золотого проміння вкидає, М. Черняв. Лежить печать мовчання на сотках старечих уст, Фр. Пор. ще: чоловік високого росту, людина старшого віку й т. ін., див. про це докладніш в частині IV про відмінки.

А то такий родовий уживається з прийменником *з, із, до:* Червоніло ціле море колосків з пшениці, Коцюб. Охоти до співу не маєм, Куліш. Вітер з півночі реве завиваючи, П. Залозний. Пор. ще вирази: горох при дорозі, собака без хвоста, подоріж по горах, надія на спасіння, хто з нас піде і т. ін. Приклади з Шевченкового „Кобзаря“: З осоки коси 3, А без долі біле личко як квітка на полі 16. Розпитаю шлях на Московщину 23, Личко з чорними бровами 24, Пташка без волі 32 і т. ін.

Замість такого родового йменника українській мові властивіший прикметник приналежности; напр. у Коцюбинського: Лунав в повітрі весела пісня жайворонкова. Незабаром Харитина мати одужала. Молодиці вижали вдовине жито, хресний батько Харитин звіз хліб у стодолу. Навпаки, — російська літературна мова прикметника приналежности знає дуже рідко, звичайно з правила вживає родового; під цим російським впливом часто й наші письменники зовсім неслушно оминають прикметника й пишуть: *Твори Шевченка* замість *Шевченкові твори*.

Ці форми — надзвичайно стародавні. Мова давньоєврейська по самій своїй будові кохається в формах родового приналежности (по слові т. зв. status constructus), що вплинуло взагалі й на мову слов'янських перекладів. Але цікаво, що ці родові (їх заховано незмінно в мові грецькій) церковнослов'янська мова дуже часто передає присвійним прикметником. Напр. Пс. 1²:

כִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה חֶפְצוֹ .

ki im be torat Jehowah chefco, Но въ законѣ Господни волѧ єго, Але в законі Господньому воля його. В оригіналі: „в законі Єгови“, цебто родовий приналежности, що вже старослов'янська мова переклала присвійним прикметником. А це все вказує на глибоку давнину обох форм, а також на те, що мовам слов'янським питоміша форма — присвійного прикметника, а не родового приналежности.

Жива народня українська мова знає головно форму присвійного прикметника, а вже наші кращі стилісти просто кохаються в ній, завжди старанно оминаючи родового приналежности (genetivus possesivus). Ось приклади з перекладу „Пана Тадеуша“ М. Рильського 1927 р.: У пащеку ведмежу 118, Кубло вороняче 288, Голови дитячі 72, Мої дитячі годи 97 Його дитячі дні 291, Іграшки дитячі 304, В снах дитячих 100, Заячі гриби 78, Лапи заячі 292, У молодечих снах 100, Країни отчої 306, Чортяче діло 126, З дитинних літ 61; розуму бабському 288, Сили бісівської 304, Возненський стрій 163, Отецьке горе 143; Гусині табуни 277, Ім'я Зосине 215, Очі Зосині 199, Орлині поклики 278, Павин хвіст 72, Теліменині очиці 141; Пастуші огні 200; Веселковою млою 72, Графова голова 117, В графових словах 141. Домейкове нещастя 125. При дядькових дверях 207, Еолові арфи 200, Казковий велетень 306 і т. ін.

„Дон Хуан“ С. Черкасенка 1930 р.: Слів Каталіонових 13. Слуга маркизів 13. Кінь Дон Хуанів 22. Панового коня 65. Нахабством Лепореловим 93.

„Місто“ В. Підмогильного 1929 р.: Борисові відвідини 176. Консерватизм поглядів Борисових 176. Відпустові посвідки 113. Степанів вигляд 233. Цигарка хлопцева погасла 59. Знайшов своєю ногою сусідчину 217.

Шевченко просто кохався в присвійних прикметниках. Так, у “Кобзарі“ знаходимо: Петрової мови не чуть 136. Синову господу 156. Олексіїв друже 227. Синьою водою Дніпровою 273. Дніпрові дівчата 274. Собор Мазепин 325. На Дніпрових горах 326. Іменем Христовим 331. Голови козачі 321. Води Дніпрової 242. Батькова дитина 343. Царева війна 362. Катриного брата 408. Сотникова хата 432. Чобітки шкапові 458. Максимову хату 492. Вдовин син 494. Хутір бондарів 535. Пророче слово 540. Черево черненче 566 і багато т. ін.

Коли маємо не присвійного прикметника, а родового приналежности, то до нього звичайно ставлять пигання *чий*, цебто значенево він править за атрибута. Але на родового приналежности (хата батька) можна дивитися й зовсім формально, цебто ставити питання тільки родового відмінка *кого - чого* й приймати його за йменникове пояснення, за об'єкта, як на тім настоює Потебня („Изъ записокъ“ I-II 101-102), а за ним і Д. Кудрявський (Введеніе въ языкознаніе, 1913 р., ст. 115). Так само можна дивитися й на дієйменника: Умерти я права не маю, Дн. Чайка; „права не маю“ якого — „умерти“, або: „не маю права“ чого: „умерти“ (вмертя, смерти).

Часом атрибут зазначається навіть окремим словосполученням: Він пан на всю губу, Номис, — тут *на всю губу* сприймаємо за атрибута до слова *пан*.

Як відомо, дієйменник (інфінітив) повстав із дієслівного йменника, чому в реченні заховав усі свої стародавні синтаксичні ознаки. Як колишній іменник, може сприйматися в реченні й за родовий відмінок, а тому й бути прикметниковим поясненням (атрибутом) на питання *який* чи *чого*, напр.: Він майстер танцювати, Трапився випадок поїхати і т. ін. Такі приклади наближуються до прислівникового пояснення цілі, але значенево їх можна приймати за атрибута; характер родового відмінка в такому дієйменнику означається тут іще й тим, що він стоїть зараз по йменнику, цебто постпозиційно, як: майстер танцю, випадок подорожі.

Як знаємо, займенник — це така частина мови, що в одному збірному слові об'єднує різні значення цього слова, це ніби абстрактний підсумок цих значень. Ось через це йменникові займенники: *я*, *ти*, *він*, *вона*, *воно*, *ми*, *ви*, *вони*, *хто*, *що* не паруються з прикметниками, цебто не можуть мати при собі прикметникового пояснення. Справді, не можна атрибутивно спарувати особового займенника з прикметником, — такий прикметник конче стане за присудка (при допомічному дієслові); не говоримо: *Сердитий я пішов*, але може бути тільки: *Я пішов сердитий*. Але окреслені прикметникові займенники можуть паруватися з особовими займенниками: я сам піду, він один живе, ніхто інший не прийшов і т. ін.; правда, тут *сам*, *один* мають значення й прислівникового пояснення. В таких реченнях, як: „Бідний, ти пішов", слово „бідний" не є атрибут до „ти", — це до нього прикладка.

Часом атрибут може бути висловлений прислівником, напр.: Тільки брат прийшов, Виїхати надовго важко і т. ін.; тут *надовго*, *тільки* значенево грають ролю й атрибутів, хоч формально близькі й до прислівникових пояснень.

Я вже зазначав, що в нашій мові атрибутивні відношення легко переходять на предикативні. Для глибшого зрозуміння цієї природи зазначу ще, що часом другий ступінь прислівника може легко наближатися до атрибутивного характеру, напр.: Невірний гірше турка, Номис; тут *гірше* сприймаємо за *гірший*, а це в'яже іменникового атрибута з атрибутом дієслівним, цебто з прислівниками; про цю зміну присудкового прикметника на прислівника докладніш розповідав я вже вище. Чисто прислівниковий атрибут у нашій мові не буває, але не рідкий у мові російській, напр. у Крилова: Выбравъ ночку потемнѣй (Шахматов: Синтаксис I 288-289).

Література. А. Потебня: „Изъ записокъ" I-II 99-104, III 129-261: Атрибутивность существительнаго. Д. Овс.-Куликовскій 56, 217-220, 229-232. А. Шахматов: Синтаксис, 1925, I 19-20, 21 (§ 21), Определение 283-304. Н. К. Грунскій: Очерки II 63-65. 122. 125-126. 136. 205-206. 207. Е. Будде: Основы синтаксиса 13, 28-30. Буслаевъ: Истор. грам. § 125 ст. 128, § 239 ст. 233-235. Е. Будде: Къ ученію о синтаксисѣ простого предложенія, 1894 р., ст. 219-220. Т. В. Докучаевъ: Чѣмъ выражается опредѣленіе, „Пед. Сб." 1891 р. т. II кн. 3 ст. 288, 296. Miklosich: Vergl. Synt. 132-39. Д. К(удрявскій): Опредѣленіе, „Энцикл. Словарь" Брокгауза, півт. 43 ст. 42, 1897 р. Д. Н. Кудрявскій: Введеніе въ языкознаніе, 1913 р., ст. 115-116. Е. С. Истрина: Употребленіе именныхъ и мѣстоименныхъ формъ именъ прилагательныхъ въ Синодальномъ спискѣ I Новгородской лѣтописи, „Извѣстія" 1918 р. т. XXIII кн. 1 ст. 33-62. Е. С. Истрина: Синтаксическія явленія Синодальнаго списка I Новгородской лѣтописи, „Извѣстія" 1919 р. т. XXIV кн. 2 ст. 139-144, § 26: Опредѣленіе. Е. Ф. Карский: Наблюдения в области синтаксиса Лаврентьевского списка летописи, „Известия" 1929 р. т. II кн. 1 ст. 42-43. Е. Ф. Карскій: Бѣлоруссы II, 3, ст. 125, 128. Amman H.: Die Stellungstypen des latajnischen attributiven Adjectivums, „Ind. Forsch." 1911-1912 р. т. 29 ст, 1-222. Н. Р. Миловъ: Поясненіе им. сущ., им. прил., глагола и нарѣчія другимъ им. сущ. им. прил. глаголомъ и нарѣчіемъ въ синтаксисѣ русской рѣчи, „РФВ" 1914 р. т. 72 кн. 3-4 ст. 29-32.

Іван Огієнко.

Недуги мови.

4. Мовний безлад.

З того, що досі появилось у „Рідній Мові" про мовні недуги, слідує, що годі провести докладну межу, яка ділила б їх виразно. Ми бачили, що плутання[1] нагадує нам в одному ікання,[2] в другому

[1] РМ Том III (1935 р.) стор. 357-8.
[2] РМ Том II (1934 р.) стор. 475-8 і 519-522.

белькотіння, через що інколи трудно навіть рішитись, куди належало б приділити той чи той рід мовної недуги: до ікання, плутання чи белькотіння. Неінакше була б справа й з цією мовною хворобою, що її хочемо описати, коли б не те, що виступає вона звичайно в дітей, що хворіють на хорею, або недугу св. Віта.

Хорея об'являється найчастіш між 7 і 16-им роком життя, й триває звичайно коло 3 місяців. Одначе нерідко переходить також у хронічну, або її сліди залишаються головно в ділянці мови. У хлопців вона рідша, зате частіш виступає в дівчат (відношення полів 1:3). Звичайно чіпляється дітей тих батьків, що терплять на істерію, неврастенію та ревматизм. Визволює її жах, гнів та боязнь, подібно як епілепсію. Заповідається зміною настрою. Дитина стає з початку плакливою й дразливою, згодом виступають у неї на обличчі незамітні мимовільні рухи, що переносяться опісля на інші частини тіла: пальці руки, рамена, ноги. Рухи ці щораз то кріпшають, перерви між ними стають коротші. Хворий не зуміє вдержати нічого в руках, його хід непевний, постійно морщить чоло, затискає уста й т. ін. Під час сну рухів тих звичайно нема.

У цих то дітей, що захворіли на хорею, виступає ота відміна мовної недуги, що зветься мовним безладом. В дечому нагадує він ікання, в іншому белькотіння, а нерідко наближається до плутання.

У нездужаючих мовним безладом звуки дістають носову відтінь, а зближені до себе бренінням, інколи трудно відрізнюються. Так ото з одного боку маємо те, що в белькотінні (носова мова), з другого ж те, що в плутанні. До того долучаються деякі моменти, що нагадують ікання. Мова затинається, хворий задержується на якомусь складі, а то частіш на одній із приголосних, і не годен докінчити слова. Але коли в іканні недужий тільки не може вимовити тієї чи тієї приголосної, то в безладі він іще й зміняє її до непізнання, значить поступає подібно, як белькот. Понадто ікання виступає чи на початку, чи на кінці слова, й в одному слові зупинка буває тільки одна. Також заїка легко вимовляє слова, коли їх за кимось повтор'ює, або коли він на самоті. В мовному безладі зупинка може виступити на кожному складі слова, так що в одному слові може їх бути стільки, скільки воно лічить складів. На добавок хворий пильнує повторяти безупинно ту частину слова, чи той склад, що з ними вже встиг упоратись, наче б боявся, що згубить їх. Врешті виголошування слів до спілки з кимось не помагає ані трохи в мовному безладі й хворий всеодно затинається.

В тяжчих випадках виступає цілковите мовне розгублення. Недужий не вміє вимовити навіть слова, тільки голос уподібнюється до блеяння, песячого гавкання, та вовчого виття, або нагадує неартикуловані звуки інших звірят.

Мовний безлад зникає разом із хореєю, якої об'явом звичайно буває, і тому не вимагає якихось відрубних заходів. Але в часі нездужання треба хворого стримувати від говорення, а вже бодай запобігати тому, щоб говорив у хвилинах зденервування, чи якихось інших психічних зворушень. Тільки коли після уступлення хореї мовний безлад, чи деякі його симптоми залишаються, треба звернутися за порадою до спеціяліста мовних хворіб.

Kawęczyn. Петро Кривоносюк.

Лайка в українського народу.

Роман Уласа Самчука „Кулак“.

I.

Словник лайок у кожного простого народу на цілому світі надзвичайно великий та барвистий, бо всі народи світу люблять підкріпити своє звичайне слово конче й відповідною лайкою. Є народи, що кохаються в найбруднішій лайці, вживаючи її просто „для окраси сти-

лю“, от хоч би напр. італійці, а особливо іспанці; від італійців їхня лайка поширилась по Хорватії та Сербії. Кидається в вічі, що деякі народи римо-катол. кохаються в найвибранішій та найбруднішій лайці, напр. лайка в сестру, в святих (особливо в святого, що ви носите його ім'я), а навіть... у Бога та Божу Матір. Найменше лаються народи протестанської культури: данці, шведи, норвезці, англійці й інші. Не вміють лаятить і німці.

Східні народи здавна відомі своїми барвистими й найрізнішими лайками, а серед них звичайна лайка в матір і в Бога. Можливо, що лайку в матір занесли східнім слов'янам татари. Турки навчили болгар, сербів, словінців та чорногорців найрізніших сильних лайок, серед них лайки в Бога, в Божу Матір. Лайка потурчених слов'ян з непотурченими завжди вертиться коло Бога й Аллаха.

У всіх народів більше лаються менше освічені класи, бо культура (правдива) здержує людину від лайки. Правда, в італійців та іспанців звикла до лайок навіть інтелігенція, а простий народ не скаже речення, щоб не вжити свого porco Deo і т. ін.

Український народ, як і інші народи, добре знає лайку. Цю його лайку можна поділити на дві головні групі: 1. Лайка безпосередня, в другій особі, звернена просто до ворога; це звичайно грубі вирази найрізнішої барви, залежно від темпераменту ворогів. Словник цієї лайки звичайно „нецензурний“, неприйнятий для віддання його на письмі, тому над цим словником я буду спинятися мало. 2. Друга група лайок — лайки посередні, в 3-ій особі, не звернені до ворога, спокійні, як ознака мовного стилю людини. Оці лайки я головно й маю на оці в цій статті.

Від глибокої давнини український народ умів лаятися „на всі заставки“, але звичайно наша лайка спокійна, а Бога ніколи не займає. Лайка посередня, в 3-ій особі, або й спокійна в особі 2-ій — це звичайна ознака великої кількости нашого народу. Є багато людей, що в них легка лайка стає звичайною мовою. Лайливий стиль часом уважається за ознаку дорослости, і парубчак із насолодою зачинає вживати його, щоб показати, що він перестав уже бути дитиною. Часом цілі родини йнакше й не говорять, як лайливою мовою; звичайно, лайка в їхніх устах губить свою остроту й стає постійною „соромицькою“ мовою. Для свіжої людини, особливо інтелігента, ця мова видається разяче-брудною, соромицькою.

Прийнято, щоб діти не говорили цією мовою. Буває, що ціла родина вживає лайливого стилю, але дітям — невільно; вони тільки прислухаються, навчаються й прекрасно розуміють її. Зате зібравшись самі, такі діти з насолодою говорять між собою найвибранішим лайливим стилем. Жінки завжди оминають цього стилю, але головно „на людях“, бо при потребі відразу показують, що знають лайки не тільки звичайні, але й подвійні й потрійні (двоповерхові, триповерхові, а то й семиповерхові).

Лайлива мова сильно поширена в нас серед простого народу, головно ж серед етично неміцної частини його: розбишацької молоді, п'янливого робітництва та „соціялістичної“ частини, взагалі ж серед людей мало моральних. Лайка звичайно йде в парі з найбруднішими соромицькими виразами та густою простацькою мовою. Людину такої культури легко пізнаєте вже й по тому, що вона без кінця плює через губу або чвіркає змосковська через зуби: барвисто вилається й плюне.

Статочні родини не вживають лайки й рішуче здержують своїх від неї. Коли це старші люди, то не дозволять, щоб у їх присутности чортикали чи матюкали. Не дозволяють цього й на поважних зборах. Добрий тон завжди вимагає повздержатися від соромицького виразу перед старшими, чого сильно дотримувались до Революції. По Революції впину стало менше, й лайки сильно поширились.

Перед старшою жінкою прийнято не говорити ані соромицького виразу, ані лайки. Вихований в добрій родині не дозволить собі сказати такого виразу й перед молодою дівчиною. Але парубки без стриму в мові часто говорять із

дівчатами вишукано лайливою й соромицькою мовою, через що й дівчата добре знають цю мову, а в разі потреби дадуть відповідь, не гіршу від хлопців.

Взагалі треба визнати, що в нашого народу існує величезний словник лайок, з багатьма варіянтами по наших закутинах; словника цього цілий народ дуже добре знає, тільки не всі його вживають, бо більшість народу — люди статечні — таки вважають його за соромицький. Але розперезавшись, у разі потреби, всі вміють показати багатство власне цього лайкового словника.

Частина лайкового словника давно вже стала в нас такою звичайною, що не вважається за соромицьку, — її вільно вживають, як буденної розмови. Вживають цього стилю навіть у мові поважній, де, здавалося б, їй зовсім не місце. В найтрагічнішим оповіданні часто почуєте й якусь „лайку“.

Походження лайок надзвичайно давнє, і вони в усіх народів міцно зв'язані з клятвою, бо з неї й повстали. Пізніше, вже підо впливом християнства, повставали нові роди лайки. Як це не дивно, але християнство не припинило лайки, — воно тільки надало їй трохи іншого стилю, поплутавши старі вірування з новими. Власне глибоке закорінення лайки до народньої мови, вишукано-величезний розмір лайкового словника красномовно свідчать, як мало ходило духовенство цілого світу коло правдивого виховання свого народу.

На помітне закохання українського народу до лайки вказував іще автор першої граматики української мови на сході, А. Павловськмй 1818-го року. Поширена легенда, ніби українці навчилися лайки від росіян, — ця легенда нічим не доведена, бо росіяни не вміють так барвисто лаятись, як українці. Лайка росіянина зовсім відповідає його реальному практичному поступованню: він зразу „заїде“ в матір, „пустить матюка“ та й по всьому, а далі конче зробить своє. Навпаки, — українець насолоджується в лайці, ділить її на сотні ступенів і добирається до ваших печінок спроквола, ступнево, щоб уже десь аж наприкінці розпалитися й „загатити по-московському в батька-матір“. Українець — поет у своїх лайках, філософ, його лайки занадто зв'язані ще з давнім прокляттям, а більшість їх — побажання; він часом може лаяти від „щирого серця“ й свого приятеля, лаяти „так“, — „хіба ж я на тебе серджусь“? Тут лайка часто переходить у просту насмішку або навіть у мовні перегони: хто краще, більш барвисто лається. І тільки в людей маломоральних така мова набирає особливого забарвлення й стилю „плювать-розплювать“. Але треба підкреслити, що навіть такі люди зовсім не знають лайки в Бога чи в святих.

II.

Оце недавно вийшов роман Уласа Самчука: „Кулак“ (Чернівці, 1937, 279 ст.). Мова цього роману настільки жива народня, що автор докладно передає навіть народні лайки. Усі дієві особи в романі без кінця говорять барвистим лайковим словником, а часто навіть сам автор, говорячи від себе, вживає такого ж лайкового стилю. Подаю тут усі ці лайки власне з Самчукового „Кулака“, як матеріял для нашого лайкового словника. Не знаю іншого твору в українській літературі, де б цей лайковий словник був представлений так повно, як у „Кулаці“. Лайки тут справді щиронародні; лайливий стиль — це буденний стиль волиняка, а правдивіше — цілого українського народу. Самчук виводить декільки типів і не українських, але всі вони лаються однаково, бо всі мають „лайливий стиль“ своєї мови, як звичайний. Звичайно письменники оминають цю частину неписаного словника нашого народу, але вона така велика й помітна, що Самчук, наслідуючи щиро-народню мову, без кінця вживає й простацьких виразів, а разом із тим — і лайок. Через це його роман „Кулак“ — стає тепер за найкраще джерело для вивчення українських лайок. Звичайно, підходжу тут до цього виключно як мовознавець, а не як мораліст, — ці можуть поставити й інше питання: чи варто до такої величної української мови вносити й цей лайливий стиль. На кінці цієї статті рішуче відповідаю: не варто, бо цей

стиль не збагачує нашої літературної мови.

Лайку У. Самчук скрізь підкреслює й дочуває, бо вона — притаманна серед здеморалізованої частини нашого народу. „Галас і лайня виповнили подвір'я" 46. „Хтось протяжно, з виразом глибокого захоплення гукав і лаявся в матір, постукуючи в двері кулаками" 20.

Як зразок звичайного стилю (говорять два більшовики) можна подати:

— „Кто там?

— Йосіф Китай.

— Якого чорта?

— Товаріш Саша, я тільки на мінуточку.

— Пізно вже... Не буду ж я з-за якогось дурня Йосіфа Китая цілий день у канцелярії пухнути" 64.

Це зветься „мужицькою мовою". „Ви мені не забивайте баків всякими натяками", протестує одна дієва особа в романі проти незрозумілої інтелігентської мови. — „Ти мені кажи простою, як сокира, мужицькою мовою. Відрубав і є"... 93.

Часом дехто протестує проти такої „густої" мови, але рідко: — І що за звичка? Все ма', та ма'... Москалі ми, чи що? запищав якийсь довгошиїй дядько 79.

Найчастіша українська лайка — це в чорта. Вона ж і найстаріша. Українська мова давно загубила прийменника *к* з давальним, але в виразі: „*к* чорту" він полишився незмінно аж досі (як і в виразі „к святам"; у гуцулів це дало: к > г > д, напр.: д нему). Уживання чорта в мові, чортикання — питома ознака української мови. Є люди, що без чорта речення не складуть, ціла мова їхня — чортикання. Статочні люди борються з тим, але це звичийно мало допомагає, бо всі вірять, що чорт невідступно пильнує людину, як і ангол-хоронитель. Чортикання в нас іще дуже свіжо зв'язане з заклинанням, а тому ще міцніше тримається. Пор. у Самчука: клянусь чортом 111, Псів усіма чортами проклинають в'язні 86. Для зрозуміння чортикання цікаве оце твердження Самчукове: „Він просто покірний настирливому своєму чортові, який сидить у кожній людській оболочці й під'юджує на все зле" 82. „Я люблю працю. Це просто мій чорт, — він сидить десь тут у мені й мучить мене" 170. Написати так міг тільки автор, що сам глибоко вірить у цього чорта, що зжився й освоївся з ним, як із своїм рідним. Ціла мова „Кулака" показує, що це так: чорт у цій мові займає найперше місце, як у мові дієвих осіб, так і в мові самого автора.

Повір'я, що чорт може легко вхопити чи забрати людину до пекла, глибоко поширене в нас із найдавнішого часу, і з того часу в нас повстало й заклинання, побажання або лайка: чорт тебе забери або візьми. Ось приклади з „Кулака": Таких рук, чорт бери, мільйони 42. Сам чорт його бери 58. Ну ж, чорт бери 107. Йдемо, чорт бери 113. От воно, чорт би його забрав, ціле життя 52. Чорт би забрав усіх матросів 97. Чорт би його забрав 158. Чорт би вас забрав 239. Забрали його нарешті чорти геть 43. Тьху, чорти б забрали 164. Не взяв його чорт 129. Сам чорт тепер не піймає 7. Був, та його чорт злизав 5. Певне сюди належить і вираз: Послухали чорт батька зна кого 242, = Послухали, чорт би забрав його батька, чорт зна кого, або: Послухали, чорт його батька знає, кого.

Вираз „чорт бери" (замість: чорте, бери) — це надзвичайно давній вираз уживання називного замість кличного (з російським це немає нічого спільного). Цей вираз „чорт забрав" такий поширений, що в людей, які чортикають, він заступив, скажемо „куди йдеш" на: „куди тебе несе", цебто чорт: Куди його чорт поніс 155 (цебто: куди пішов).

До цієї групи відношу й такі лайки-чортякання, як: Все до чорта в зуби пливе 133. Лев послав до чорта такого знайомого 70. До чортової матері 46. Підем, ані — то к чортовій матері 237.

Старовиною віє й від цих чортикань: Чорт їм у пельку 148. А ліс шумів, мов чорт 213. Закропимо, мов чорта, святою водою 95. В чорта в запічку 94.

Називання чортом людини, навіть близької, звичайна річ: Дай, чорте, закурить 44. В казані вариться 58 чортів 77. Хто там, чорти, в вас бунтує 103. Чорти, дияволи 101. Нюхав чорт 80. Але били... чорт 95.

Коли вистачить одного чорта, щоб наробити людині лиха, то для надання лайці чи прокляттю найбільшої сили чортикають на сто чортів: Послав його до ста чортів 71. А мене сто чортів дернули 96. Ну тебе до ста чортів 65. Всіх подібних гнатиму під сто чортів 239.

Чорти водяться в копанках, а тому найвищою мірою лайки буде: Цур йому, — сто копанок чортів 131.

До чорта часто додається відповідного прикметника, питомого для людини, яку лають: Чорт старий то, а не умивальниця 63. І чого він, чорт старий, виправдується 56. Вошивий чорт 86.

Прикметник „чортів", „чортова" дуже часті: Ну, чортів сину, кажи 23. Ну, чортів гнітію, чекай 51. А, чортова наволоч 93. „Коб" та „коб", — Волинь чортова 93. Чортова матросня 95. Ми, чортові діти, влізли в багно 132.

Надзвичайно цікавою рисою українського чортикання є те, що вираз із чортом став у деяких випадках звичайним, навіть заступаючи займенника. Це свідчить і про глибоку давність подібних виразів. Таких форм дуже багато, подаю тут тільки те, що дає „Кулак".

Хто. Замість *хто* вживають „який чорт": Ще який чорт розляпає 203. Який чорт сподівався 131. Який чорт говорив вам про це 255. Замість „хто його знає": Чорт його знає 113. 10. Чорт їх знає 185. Кий чорт (російське: Кой чорт) його прочитає 112.

Ніхто: А куди — сам чорт не розбере 80.

Нікого, нічого: Ніякого чорта, крім лісу 13. Ні чорта він не розуміє 34. В очах його ніякого чорта, крім всепрощення 41. Ні чорта не знав 113.

Чого: Якого чорта сміттям валятися 45. Якого чорта перлися ви туди 90. Якого ти чорта пінишся 167. Якого ще чорта 202.

А то вираз із чортом заступає прислівника.

Дуже, багато: А ніч до чорта темна 7. До чорта хитрий 209. Я його чортячо високо цінив 274. На ринку до чорта дерева 245. А бюро до чорта бере сили 224. Я йому до чорта все обіцяв 64. Сили в мене до чорта 114.

Або й прикметник: сильний, великий: Чортів холод 134. Тут стільки чортівської праці 217.

Зовсім: Він геть к чорту забув про всяки там мостики 12.

Защо, нащо: За якого ж чорта його розстріляли 40. Але на якого чорта дертися 126. На чорта тоді й руки 170.

Нема: Купця чорт має 147. Штиків чорт ма 95.

Там, або зайве: Який у чорта принцип 273. Де там ще в чорта границя 46. І де та свинська границя в чорта 8.

Нікчемне, паскудне: Не одяг, а чорт зна що 19. Ет, чорт зна що 112. Думи чорт знає що лізуть 131. Щорт зна що 42. Іще чорт зна чого наговорила 132. Що тут за чортова пора 8.

Заперечення взагалі: Чорта з два дістане 55. Кий чорт алгебра 113. Особливо часто заперечення (ні!) визначається родовим відмінком: З таким збудуєш державу, — чорта старого 123. Державу зробили? Чорта рогатого 96. Чортового батька 240. Так само: сучого сина! 97.

Як бачимо, чорт в українській лайці займає найперше місце. Не рідкі й інші назви чорта. Напр.: Чого воно (сонце) зійшло? Якого біса? 17. Геть до біса 34. Якого біса це 47. Отуди в біса 51. На якого біса здалися кому його рани 56. Чорти, дияволи 101. Та ну його до ста дияволів таке життя 133. Ось сатанський виродок 195. Росте тобі всяке чортовиння 104 і т. ін.

Звичайно, цим матеріялом далеко не вичерпується все, що можна сказати про чорта в українській лайці. Але все найголовніше У. Самчук ужив у своїм романі „Кулак", на основі якого й написано цю статтю. В українській літературі не знаю другого письменника, крім У. Самчука, щоб так за панібрата обходився з чортом, як із чимсь зовсім рідним, своїм і близьким, цебто так, як робить певна частина нашого народу.

(Кінець буде).

Іван Огієнко.

До термінології курців.

Тютюн, як рослина буває: туре́цький, гава́нський, махо́рка, баку́н та квітковий.

Тютюн, приготовлений до вжитку, буває: люлько́вий, цигарко́вий, цигаро́вий, таба́ка (до нюхання), при́мка (до жування).

З тютюну роблять: цига́ри, цигаре́тки, цигарки́ (папіроси) та курять його в люлька́х, або й жують.

Цигари й цигаретки скручують із тютюну, загорнутого тісно в тютюновий таки лист; цигарки скручують із тонко різаного тютюну, загортаючи його в папірці, або набиваючи ним тутки́ (часом їх називають „ґільзами“, що походить із німецького Hülse); цигарки часто курять, встромлюючи їх у цигарни́чки, або ду́дки; курять також тютюн у люлька́х (не слід називати люльку чужим словом „файка“ — це зіпсоване в польській мові німецьке Pfeife).

Люлька складається з властивої люльки та чубука́, або пи́пки.

Тютюну не слід палити (бо шкода), а слід його тільки кури́ти, нюхати, або жувати.

Тютюн ніколи не „па́литься“, а ку́риться або горить.

Тютюн носять у капшуку́, в кисе́ті, в табаке́рці, а цигарки готові — в цига́рниці.

Огонь до люльки, або до цигарки кре́шуть, або світять, огнем тим цига́рку підпа́люють, але куре́ць її заку́рює й ку́рить, а вона горить, або ку́риться, й урешті гасне, але ніколи не „палиться“. Пали́ти можна в грубі, в печі, з гармати, але ніколи не слід „палити“ тютюну та цигарок, бо вони не призначені на спалення (знищення), а на ку́рення.

Радість. Сава Крилач.

Говірка с. Сушно п. Радехівського.

1. Назва села: Су́шно; у місцевому виговорі: Сі́шно; пожильці звуть себе суше́нцями.

2. Назвиська: а) Бара́н, Пасту́х, Різа́к, Свисту́н, Ско́пик, б) Головчу́к, Салагу́б, Смаль, Тетерва́к, Чуб. Назвиська групи *а* зв'язані своїм змістом з годівлею овець, що в селі сильно розвинена.

3. Прізвища: Дердюк, Ґарасан, Пе́трас, Тарасю́к, Чорноба́й і ін.

4. Частини села: Над рі́чкою, В пере́городі, Коло оре́нди (колись була жид. коршма, тепер нема й жидівської крамниці), Від цвинтару́.

5. Назви поля: па́нське (двірське), лю́дське. Назви поодиноких частин поля: 1. четверти́ни, поодинокі їх кусні наз. 2. ста́ї (1-3 га), якщо малі то: 3. півстаї; Місце, де сходяться стаї, це: су́головки; 4. загу́менок (поле за стодолою), 5. засті́нок, поле близько села, на північ від села наз. Під Щиґлівкою, На Гра́барці. Громадське пасовисько — боло́то. Капусту садиться на „капу́стяних города́х“ (капу́стяні городи́). Панівна „триполі́вка“: „в одній руці озимина“, „в дру́гій руці ярина́“, „в третій руці па́рина“.

6. Праця в полі: гора́ти, о́рка, го́рання, перео́рювати, відсипа́ти, скоро́дити й волочи́ти, коси́ти: на покі́с (збіжжя падає на землю), або на стіну́ (скошене збіжжя спирається на нескошене); карто́плі сади́ти на скибу або в скибу́; кла́сти полу́кіпки, але склада́ти ко́пи.

7. Обора: буди́нки: ста́йня (на ко́ні), хлів (на коро́ви), хліве́ць (на вівці; наз.: вівця́, бара́н, скіп, би́рка), стодо́ла, частіш: стадо́ла, вона дво́токова або однотоко́ва, частини її: тік, запі́лля; при ній часто при́бік (при́будок на поло́ву), сінни́к (шопа на сіно), шпіхе́р (будинок на збіжжя), ожере́т (стіжо́к соло́ми).

8. Знаряддя: плуг: сак, сачо́к, плужо́к, о́дноскибовець, дво́скибовець; сіва́рня, або сія́лка (при ній рильце́); жнива́рка, молоті́льня, ке́рат, млино́к, січка́рня, циркуля́рка, теліжки́ (підставка до плуга на колесах; тільки в множині), бо́рони, желі́зні й деревля́ні.

9. Дім: ха́та, її частини: вели́ка ха́та, ванькир, хати́на, сіни, ґа́нок.

10. Одіж: мужчини: штани́, холо́шні (штани зо свойого сукна), ка́бат (зо свойого сукна), блюза, фу́тро (кожух, критий сукном), сви́та; жінки: ката́нка, блюзка, спідни́ця, за́паска або запа́ска, кипта́рик.

11. Місцевий словник. В дужках () подано (якщо потрібна) форма літературна або пояснення слова: але́? (справді? направду?), апти́ка (аптека), батіг, ба́тько, безголо́в'я, бо́днар (бондар), ва́канц (вакансія), ведро́ (відро), весілля, взір (напр. до вишивання), ви́різати (напр. діру в дощці), ви́строїтися (гарно одягнутися), війт, або віт, ганя́ти (бігати без цілі), го́стрий, ґу́дзік (ґудзик), дзи́ґар (папіроса або годинник), додо́му, жураве́ль, за́вше, зара́ння (дуже рано, дуже скоро), збайдужі́ти, збіжжя, зілля, квасо́ля, керни́ця (криниця дерев'яна), керничкі́ (джерела на „болоті", звич. у множині), коло́дязь (криниця з журавлем), ко́мір, ксьондз (священик), листо́к (на дереві й у книжці), ме́кати (вівці мекають), надоїсти (докучити), парка́н, пасту́х, півень, пчола́ (бджола), се́лех або се́лезень (качур), слюб (шлюб), сту́дня (бетонна криниця), Федь або Хведь, ціп'ятко (молода курочка), шмат (багато).

12. Вислови: 1. „Треба ще раз з кінця повторити пробу" (Нема розмежування: кінець — початок; див. Р.М. IV. 267-8). 2. „Рання весна"... 3. „...А він ка, я вже ходив"... (в оповіданні головно старших людей можна стрінути: = каже). 4. „Три булки хліба дала на парастас" (Три хліби дала на парастас). Цікаве слово „шмат", зн. „багато". В сусідних селах воно не знане.

Вимова багатьох слів літературна (деякі цитую). Пародій слів чужих, чи мало вживаних, нема. Це певно тому, що село стоїть на високому культурному рівені.

Камінка Струм.
дня 28. III. 1937.

Ст. Олійник.

Закарпатські загадки.

1. Сере́к села́ бу́гол ри́че (дзвін).
2. Бере́ реве́ — кладе́ реве́ (ланц).
3. Два бра́тя поганя́ються а поганя́ються, а ни́ґда ся не го́дни погони́ти (ґоле́са на во́зі).
4. Іде́ в ха́щу домів здрить, іде́ з ха́щи в ха́щу здрить (плечі в чоловіка).
5. Чети́ре бра́тя в єдно́го корча́ стріля́уть (ди́йки в корови).
6. За горо́в черве́на кураго́в (сонце).
7. Іде́ по́лем — цорко́че, при́йде у во́ду — булько́че (корча́га).
8. Сидить па́н на ґа́нку в черле́нім топанку (блощи́ця).
9. Сиди́ть па́ні на майда́ні, прийшо́в нечи́стий дух та забі́в ки́шку у брюх (коло́диця).
10. По́вна бо́чка вина́, а шпу́нту не ма́є (яйце).
11. Не окна́ не две́р — повна хи́жа людей (ди́ня).
12. Іде́ по́льом бли́скать, при́йде в ха́щу сви́скать (піла́).
13. По пу́д стріхи білі міхи (зу́би).
14. Пи́ском ри́є, а гу́зицев ко́рінь тя́гне (ігла).
15. Мале́ньков, кругле́ньков в черепку́ ся ме́че (о́ко).
16. Стоїть ба́ба на ву́лиці, сто заплато́к на гу́зиці (капу́ста).
17. Мале́ньков, чорне́ньков хоть яку́ коло́ду переве́рне (блиха́).
18. Чоти́ре бра́тя у єдній хи́жі не ма́ють ни во́зорів, ни две́р (оріх воло́ський).
19. Ни ма́є ни ру́к, ни ні́г, ни очей, а лізе на пі́д (дим).
20. На не́бі ся білі́є, світить а не гріє (місяць).
21. Плету́ хліве́ць на четве́ро ове́ць, а на п'я́ту окре́ме (рукавиця).
22. Іде́ в горне́ць чо́рний, а з горшка́ черве́ний (рак).
23. Ра́з лем прити́сне та е́зерь слів у́повість (машинґве́р).
24. Году́н, году́н, годуне́ць усіх дітей годова́в, як упа́в, так пропа́в, нитко́ його́ ни схова́в (горне́ць).
25. Само́ себе́ їсть (свічка).
26. Што схо́дить без насіння (со́нце).
27. Б'є а б'є, а неко́го не уб'є; а йде́ а йде́, а ни́ґда не ди́йде (го́динка).
28. Без обручів, без дінця́ — по́вна бо́чка винця́ (яйце́).
29. Што́ то за гість, што са́м себе́ їсть (свічка).
30. Мали́й, мали́й, малюшка спра́вив хи́жку на звишка, у тій хи́жці де́сять кліто́к, а в ти́х клітка́х по сто́ діто́к (мак).
31. Бо́жу хва́лу за хвіст тя́гну (дзвін).
32. Не їсть, не п'є а все́ ся ки́вать (вода́).
33. Скляні́ по́ля — дерев'яні ме́жі (во́зір).
34. Єде́н млин — много ґоле́с на ні́м (го́динка).
35. Цу́равий Ште́фан долі́ село́м сви́ні жене́ (гребінь на волосся).

Записано в жовтні — грудні 1934 р. в селі Івашковиця, Іршавської округи, на Закарпатті, від двох братів Юрка та Василя Мочанів (підлітків).

Записав Інж. Мих. Кириченко.

Задне, лютий 1937.

Поширюйте „Рідну Мову" серед своїх знайомих!

Стилістично-граматичні замітки.

Католицтво, а не католицизм. В Галичині по всіх виданнях панує форма к а т о л и ц и з м. На мою думку так писати не слід, бо це ж зовсім чужа нашій мові форма: закінчення *-изм* додаємо тільки в чужих словах, що в нашій мові не освоїлися. Закінчення *-цтво* (із -ство): „католицтво" робить цю форму відразу живою, — своєю й рідною. Католицькі видання: „Нова Зоря", „Мета", „Український Бескид" і багато інших завжди пишуть: „католицизм", і цим ніби підкреслюють, що це нам чуже й нерідне. Це приклад, як у нас не звертають уваги на глибину духа нашої мови.

В'ячеслав походить із старослов'янського Вѧштеславъ або Вѧщеславъ. Тут „вяще" — це „більше", цебто „Більшеслав", пор. польське Więc(s)ław, чеське Vaclav.

Тала́нт — тала́н. У нас звичайно розрізняють ці дві слові: т а л а́ н т — здібності, т а л а́ н — доля. Але в літературній мові віддавна вже не дотримують цього розрізнення, бо й т а л а́ н т змінилося на т а л а́ н. Так, у „Блакитній троянді" Лесі Українки (видання „Укр. Накл". ст. 71) читаємо: „Ну, це вже вам гріх нехтувати свої т а л а н и́". — „Які там талани́? У мене їх і зроду не було́".

Через — за в літературній мові мають однакове значення: як мине певен час. Рудченко, Казки: Буде у вас через місяць дитина I. 19, цебто: за місяць. Дії Ап. I. 5: Ви ж охрищені будете Духом Святим через декілька днів тих. Таке „через" у західніх наших говорах часто розуміють по-місцевому як „упродовж певного часу", польське przez. Наше літературне „за місяць" і „через місяць" мають однакове значення.

Приверта́ти в літературній нашій мові не має значення „вертати". „Приверта́ти" — це повертати при їзді, навалити чимсь тяжким, нахилити кого до кого. В Галичині часто „привертати" — це вертати, за польським przywrócić. Польське przywrócić перекладаємо: відбудува́ти, зве́сти, відновля́ти, заверта́ти.

Свойо́го — свого́ — це рівнорядні вирази, і їх можна вживати того чи того, а в мові ритмічній — обох.

Гімн, а не гимн. В Галичині загально пишуть г*и*мн, тоді як у літературній мові це слово, як чуже, прийнято писати тільки г*і*мн.

В чужих словах пишемо ри, а не рі: криза. Український літературний правопис вимагає писати в чужих словах тільки *ри*, ніколи *рі*, а тому треба писати: криза, баритон, диригент і т. ін. В Галичині дуже часто пишуть кр*і*за, бар*і*тон — це неправильно. Писати *рі* наш літературний правопис наказує тільки в чужих прізвищах та географічних іменах, та й тут є виняток: Париж, бо це слово давно в нас українізувалося

Не „мало згинути", а „згинуло". Один часопис пише: „В одній окрузі Зайорданії м а л о з г и н у т и 140 арабів". Мало згинути — це miało zginąć, по-укр. просто „згинуло".

Проситися. Українське „проси́тися" дуже цікаве. Що воно визначає й коли його вживати? У нас часто й звичайно плутають слова: просити й проситися. „Проситися" — це „напрошуватися", пропонувати себе на щось. Напр.: Просилися злидні на три дні. Коли прохання стосується того, хто просить, то ліпше вживати „проситися": І просилася і молилася, пусти мене, старий діду... (а не: і просила його). Займенник „його" при „проситися" стає зайвим: І просилися демони, кажучи (Матв. 8. 31, замість: і просили Його).

Далися чути. М. Мочульський в „Опалевій мряці" 1936 р. ст. 15 пише: „Далися чути голоси". Усі подібні вирази — полонізм: dali się... По-українському це тільки: почулися голоси, без „далися".

Рішальний бій. В „Опалевій мряці" М. Мочульського знаходимо гарний вираз: „Головного, р і ш а́ л ь н о г о бою ще не було". Виразу „вирішаючого" тепер уже ніхто не вживає.

Кухня в літературній нашій мові тільки сам покій чи кімната, де варять. Напр.: маю три кімнаті й кухню. В кухні знаходиться „кухо́нна чи вари́ста піч", або по-новому „плита́". В Галичині „кухнею" зветься власне „плита́". В „Опалевій мряці" М. Мочульського, 1936, ст. 67 читаємо: „Вона розклала огонь під кухнею", — це в В. Україні зрозуміють так, що вона розклала огонь на дворі перед помешканням, де кухня, щоб запалити цілу хату... На ст. 29 читаємо: „В кутку стояла піч із кухонкою", — в В. Україні це зрозуміють: у кутку стояла піч, а біля неї забавка-кухня.

Носій. Російсько-український академічний Словник перекладає рос. „носильщик" (траґер) так: носи́льник, но́сій, тяглоно́ша; для жінки: носи́льниця, носія́. Словник технічної термінології 1928 р. подає вже на це тільки одне слово: носі́й. В „Опалевій мряці" М. Мочульського знаходжу на ст. 28-29 і носильник, і носій, а вистачило б тільки одного — носій.

Присягу проказують або приймають, а не „проводять". В „Опалевій мряці" М. Мочульського читаємо: „Чернець п р о в і в нам шлюбну присягу" 37, — треба проказав нам, або: прийняв від нас шлюбну присягу.

„Для чого (а не: від чого) лікар". М. Мочульський в „Опалевій мряці" ст. 70 пише: „Але від чого лікар"; це полонізм: od czego, по-українському: для чого, нащо лікар.

Знечев'я. В „Опалевій мряці" М. Мочульського, 1936 р., ст. 51 читаю: „З н е ч е в ' я рипнули двері, й у кімнату вбігла гарна молодиця". З н е ч е в ' я в літературній мові визначає тільки „від нічого робити", як показує й саме слово, а в Галичині — несподівано, раптом. Див. РМ за 1936 р. ст. 436-438.

„У млі ока". М. Мочульський в „Опалевій мряці" 1936 р. ст. 14 пише: „У м л і ока стояв між ними Микола". Це „у млі ока" мало знане в нашій літературній мові, — по словниках не знаходжу його. Рос.-укр. академічний Словник II 498 рос. „одно мгновение", „во мгновение ока" перекладає: в одну мить, в один мент, одним ме́нтом, умить, уме́нт, на (одну) мить, на

(один) мент, на-млі-ока, як оком змигнути. Чи часте „у млі ока" в західніх говорах?

Перелюбити, відлюбиди дівчину. Літературна мова знає тільки невиразне: відбити, переманити дівчину (від другого хлопця). В. Ґренджа-Донський пише в „Ілько Липей": Його дівчину перелюбив жонатий Юрко Клевець 95, Не від Івана Костюка відлюбив я дівчину, але від Панька 99. Ці живі народні вирази відлюбити, перелюбити майже вийшли з ужитку сучасної нашої літературної мови, хоч жива наддніпрянська мова їх знає. Так, Б. Грінченко подає в своїм Словнику: Уже ж моя дівчина да й одлюблена, пісня. Вона мого хлопця перелюбила, Харківщина. З останнього слова повстали наші: перéлюб, перелю́бець, перéлюбки, перелю́бний, перелю́бник, перелю́бниця, перелю́бство.

Будьте уважніші до займенників, бо їх не рідко пишуть не так і не там, де треба. В. Ґренджа-Донський, напр., пише в своїм новім оповіданні 1936 р. „Ілько Липей" на ст. 35: „Не стало Миколи Шугая. Його приятелі сокирами вбили Миколу". А треба так: „Приятелі Миколи сокирами вбили його".

Через. Будьте обережні з уживанням цього слова. В. Ґренджа-Донський (Закарпаття) в оповіданні „Ілько Липей" ст. 93 написав: „А через день хату замикає": це речення наддніпрянець врозумів по-літературному: один день хата була замикана, а один відмикана. Автор хотів сказати: А вдень (чи: на день) хату замикає.

Затого — незабаром. Є в нас гарний прислівник „затóго" в значенні незабаром, скоро, але його чомусь потроху забувають. На Київщині він звичайний: Затого батько приїдуть, пожди; Затого розвиднятиметься, ходім додому. Як киянин, Шевченко добре знає цього прислівника; так, у „Кобзарі" знаходжу: Затóго будуть і могили 340. Твоє море затóго вже буде повне 183. Зостаріюсь затого 460. Не забуваймо цього „затóго"!

Склáдений і складни́й. Треба добре розрізняти ці дві слові. Склáдений — це зложений із кількох частин, напр. складений присудок, складений числівник і т. ін. Складни́й — це заплутаний, тяжкий до вирішення, напр.: складнé питáння.

Провáдити — твердити, настирливо говорити одне й те. У М. Рильського, в перекладі „Пана Тадеуша" 1927 р.: Господар так, було, провадить молодим: Порядком держиться й сім'я, і двір, і дім" 17. Часто в живій мові почуєте: Я йому кажу, а він своє провадить.

Звеліти — наказати. Звеліти уживаємо частіш, як наказати. Звеліла мені мати ячменю жати. „Наказувати" — це частіш переказувати: Далеченько мій миленький — ніким наказати. Пор. у М. Рильського в перекладі „Пана Тадеуша": Вечерю готувать і накривать велів 15.

Іван Огієнко.

Від Редакції.

Через винятково тяжкі обставини, цього року **„Рідна Мова" й „Наша Культура" не вийдуть у місяцях липні та серпні.** Дальше число появиться в вересні.

Борги за „Рідну Мову". Сердечно просимо наших боржників поспішити з виплатою своїх залеглостей за наші видання. Сподіваємось, що за літні місяці Передплатники сплатять усі свої борги!

На „Фонд Рідної Мови" зложили: Ф. Душек 9 зл., Ів. Шандрук 4 зл., Д. Щербицький 3 зл., І. Талащук 2 зл., А. Комарницький 2 зл. і М. Меґела 2 зл., разом — 22 зл. Усім сердечна подяка!

 — Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Европі 8 зл., поза Европою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник І (без 2 і 3 чисел) 5·00 зл.; річник II, III і IV по 6·00 зл., оправлений по 7·50 зл.; в Европі по 10 зл., поза Европою по 2·35 дол. річник оправлений.
Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор інж. *Л. Грималo-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.